કન્યા વાચનમાળા

પુસ્તક બીજાના અર્થ.

(જેની અંદર અર્થ; કવિતાની સમજુતી;
પાઠના સવાલ.)

રચનાર—મેસર્સ. સી. એ. શાહ. એન્ડ કો.
રચનારનું ઠેકાણું-શાહપોર-સુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—C. M. Shah.
પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું-શાહપોર-સુરત.
આવૃત્તિ ૪ થી.

છાપનાર-નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમ.
છાપવાનુ ઠેકાણું-શંકર પ્રી. પ્રેસ મહીધરના પુલપર-સુરત.
કિંમત ૦-૫-૦.

કન્યા વાંચનમાળા.

પુસ્તક બીજું-ભાગ-૧ લાના અર્થ.

પાઠ ૧.

ગ્રેટબ્રિટન=યૂરોપખંડમાં ઇંગ્લાંડ, સ્કોટલાંડ અને આયર્લાંડ મળીને જે દેશ થાય છે તે
જીવન ચરિત્ર=જિંદગીનો હેવાલ
અજાયબી=નવાઇ; તાજુબી
અનુકરણ=નકલ
ગુજરી જવું=સ્વર્ગવાસી થવું
માતુશ્રી=માજી
પુત્રના લક્ષણ પારણામાંથી જણાય=છોકરાં કેવાં ગુણોવાળાં થશે તે નાનપણથીજ જણાઇ આવે
મધુર સ્વરે=મીઠા વચનથી
નિયામત=નિયમ પ્રમાણે
વિશાળ=વિસ્તીર્ણ
ઉપરાંત=વધારામાં
ચપળતા=ચાલાકી
ચિત્રકળા=ચીતરવાનો હુન્નર
પ્રવિણતા=હોશિયારી; માહિતગારી
નૃત્ય=નાચ; નાચવું તે
કુશળતા=ખબરદારી
પ્રાપ્ત કરી=મેળવી
સુલક્ષણી=સારા ગુણવાળી
કસર=ખામી; કચાશ
સ્વરૂપવાન=ખૂબસુરત; દેખાવડી
મળતાવડી=મળતા સ્વભાવની
ઠરતી=સંતોષ પામતી
મંદહાસ્ય=થોડું પણ મધુર હસવું
રીસા થવું=મોઢ પા-
મવો
ભેદ=તફાવત; ફેર
આદરસત્કાર=માનપાન
મમતા=માયા
વીલે મોઢે-ફીકે મોઢે; નારાજ થઇને;
વાકેફ=માહીતગાર; જાણ
મન માન્યું=મ[illegible] કરવો; મનની ઇચ્છા પ્રમાણે ન વર્તવું તે
ઉદારતા=સખાવત
નસંતાન=છોકરાં વગર
હકદાર=વારસ
રાજ્યપદ=રાજગાદી
ગંભીરતા=[illegible]
નીડરપણું=ડર વગરનું હોવું તે. બેધડકપણું
રંગરાગ=લીલા
ઉત્સાહ=ઉમંગ; હોંસ
આશ્ચર્ય=નવાઇ; તાજુબી
પાર્લામેંટ=રાજસભા

ભાષણ=વ્યાખ્યાન; પોતાના વિચારો ઘણા માણસ વચ્ચે કહી બતાવવા
પ્રસંગ=વખત
પૂર્ણ=પુરો; પાકો
સહાય=મદદ
બંધન=બંધારણ; રિવાજ
અગત્યના=જરૂરના
સમાન=સરખા

પાઠ ૨.

સ્થિતિ=હાલત
પુત્રીધર્મ=પુત્રી તરીકેની ફરજ
કચાશ=ખામી
કરજ=દેવું; દેણુ
અદા કરવું=આપવું
ગેરવર્તણુક=ખરાબ ચાલ
જળહળીઆં=આંખમાં પાણી ભરાઇ આવવાં તે
નામદાર=પ્રખ્યાત
મંજુરી=બહાલી
દસ્તાવેજ=લેખ; લખાણ
અહિત=અકલ્યાણ
ખેરલાભ
સંપૂર્ણ=પુરેપુરી
ઢંઢેરો=સરકારી જાહેરનામું
બેધડકપણે=નીડરતાથી
અભયવચન=નિશ્ચે પાળવાની કબુલાત
દૃઢતા=અડગપણું
પ્રત્યે=તરફનો
પ્રિન્સ=રાજા
પ્રતિજ્ઞા=વચન
વર્તન=ચાલ
હેવાતન=ધણીની હયાતી લગીની સ્ત્રીની પરણેલી હાલત; સૌભાગ્ય
સાલસાઇ=ભલાપણું; ભલાઇ
સાવચેતી=સંભાળ
આબાદાની=સારીસ્થિતિ
શોધખોળ=તપાસ
આયુષ્ય=જિંદગી; આવરદા
પરલોકવાસી=સ્વર્ગવાસી

પાઠ ૩.

કર્તવ્ય=આપણે જે કરવાને બંધાયલા છીએ તે; ધર્મ ફરજ
પાત્ર=લાયક; યોગ્ય
પાળીપોષીને=ખવડાવી પીવડાવીને
ભણાવી ગણાવી=ભણાવીને અને અનુભવી કરીને
નિરંતર=હંમેશાં
વૃદ્ધ=ઘરડાં
અથાગ=જેનો છેડો નહિ તે; પાર વગરનો
સમર્થ=જોરાવર; બળવાન

પાઠ ૫.

પટાવટો=રાજ્યના મુખ્ય સરદારો
લગામ=સત્તા
નિષ્કંટક=કાંટા વગરનું; હરકત વગરનું
દાવા=હક
નિશ્ચિંતપણે=નિરાંતે
ધાવ=ધવડાવવાને રાખેલી સ્ત્રી
હજામ=વાળંદ
રણવાસ=જ્યાં રાણી-

ઓ રહેતી હોય તે જગા
હાહાકાર=શોકનો ગભરાટ
શોક સાગર=દીલગીરી રૂપી દરીઓ; અતિશય દીલગીરી
કોસ=ગાઉ
દહેશત=ધાસ્તી; બીક
સુબાગીરી=પરગણાનું હાકેમપણું
ધન્યવાદ=શાબાશી
બસ=પુરતો
સપુરત=સોંપણુ
રક્ષણાર્થે=બચાવને માટે
પન્નુ=પાનું; એક જાતનું રત્ન
હદવાળી=આખર ફરી
જોટો=જોડ

પાઠ ૬

વિનય=નમ્રપણું; નરમાશ
વિનય વેરીને વશ કરે=નરમાશથી દુશ્મન પણ તાબે થાય, મતલબ કે નરમાશ આગળ દુશ્મનનું પણ કંઇ ચાલતું નથી. જેમકે રેશમ નરમ છે તેથી તે તરવારના ઝટકાથી પણ કપાતું નથી.
સંપાદન કરવું=મેળવવું
દુશ્મનાવટ=વેર; દુશ્મનાઇ; શત્રુવટ
આવડત=આવડ
હુંપદ હુંપણું; ગર્વ
તપી જાય=ગુસ્સે થાય
અણગમો=કંટાળો; ત્રાસ
વજન=ભારવક્કર
દ્વેષભાવ=અદેખાઈ
દીનપણું=ગરીબાઇ
સંત=સાધુ
જાતરખું=પોતાના શરીરનું જતન કરનાર
છીંકું=દોષ; વાંક
ખામોશ=સહનશીલતા
બાકરી=ટક્કર; સામા થવું તે
બાકરી બાંધવી=ટક્કર લેવી; સામા થવું
અંગ=માન
બોલી=વેણ; શબ્દ
કરણી=કૃત્ય
સભ્યતા=અદબ
તુચ્છકારવું=હલકું ગણવું
આવકાર=તમે આવો એવી રીતનો માનસૂચક શબ્દ; સન્માન
તોછડાઇ=હલકાઇ
ભારવક્કર=ભારબોજ; વજન
ચાવળું=કામ વગરનું ઘણું બોલનાર
ઉછાંછળાપણું=ઉદ્ધતાઇ
ભંગ=નાશ
ગંભીરપણું=ઠરેલપણું
ગંભીર=ઠરેલ
ઉપમા આપવી=સરખાવવું; આબરૂ વધારવી
માઝા=હદ; મર્યાદા
ઠાવકું=ડાહ્યું
ચીઢ=સહજ; બળતરા
તામસ=ક્રોધ
ટાપસી=સાહેદી
અદબ=મલાયજો

સવાલ—વિનયનાં કેટલાં અંગ છે અને તે કયા કયા ?

પાઠ ૮ મો.

ધર્મરાજા=યુધિષ્ઠિર; પાંડુના વડા પુત્ર.

દ્રોણાચાર્યની ઉત્પત્તિ વાત=ભરદ્વાજ ગંગાદ્વારે અનુષ્ઠાન કરતા હતા ત્યાં ઇંદ્રની એક દેવાંગના પર્વણીએ સ્નાન કરવા આવેલ તેને જોઇ ઋષિ વિહ્વલ થયા ને વીર્ય ખલિત થયું તે તેણે દ્રોણામાં મૂકયું ને એમાંથી દ્રોણ ઉત્પન્ન થયા એમના છોકરાનું નામ અશ્વત્થામા. એ ચીરંજીવી છે.

વહેંચણ=ભાગ

ચુસ્ત=આગ્રહથી મંડયા રહેનાર; વળગી રહેનાર.

વિનાશકારી=નાશ કરનાર

પક્ષ=તરફદારી

ધાણ વળી ગયો=મરણ પામ્યા.

શ્રી કૃષ્ણ=એ વિષ્ણુનો આઠમો અવતાર હતા

ધનુર્વિદ્યા=કામઠું વાપરવાની વિદ્યા

પાવરધો=ખબરદાર; હોશિયાર

રણસંગ્રામ=મોટી લડાઇ

શસ્ત્ર=હથિયાર

અશ્વત્થામા=દ્રોણાચાર્ય ને કૃપાચાના પુત્ર એ ચીરંજીવી છે.

અશ્વત્થામા=એ નામનો કૌરવ લશ્કરમાં એક હાથી જેને ભીમે કૃષ્ણના કહ્યાથી મારી નાખ્યો હતો તે

દેહત્યાગ=શરીરને છોડી દેવું એટલે મરી જવું તે

યુક્તિબંધ=જુઠકતું; બંધ બેસતું

છળ=દગો; કપટ

દ્વિઅર્થી=બે અર્થવાળું

વેણ=બોલ; શબ્દ

હઠ=આગ્રહ

રણક્ષેત્ર=લડવાની જગ

સૈયા=સેજ; પથારી

નરો વા કુંજરો વા=પુરૂષ હોય અથવા હાથી હોય

સિદ્ધ થયું=પાર પડયું

પસ્તાવો=દીલગીરી

પાઠ ૯ મો.

ચહેરો=શિકલ

દીલગીર=નાખુશ

છુટે મોઢે=ઘણુંજ

શાંત=ધીરજવાન

ડુમો=છાતીનો ધબકારો

બજાણીઆ=વગાડીને

ખેલ કરનાર જેવા કે માતા કાઢનાર વગેરે
આજ્ઞા=હુકમ
વિરૂદ્ધ=ઉલટું
અલબત=ખરેજ; ખચીત; બેશક
શંકા=સંદેહ; વહેમ
કાનો=કોરણ
ઇરાદો=મનસુબો
ડોળ=ચાળા; ઢોંગ
ઉતારી લીધો=નકલ કીધી
હેતુ=મતલબ
જામફળ=જમરૂખ
પ્રશ્ન=સવાલ

પાઠ ૧૧ મો.

અડફટ=આંટી
બલા=પીડા
ચઢિઆતું=સરસ
કિંમત=મૂલ
ચોકસી=તપાસ
દામ=પૈસા
પસંદગી=પાસ
છૂટી પડયા=નકામા થયા
આશીશ=સારી દુવા; આશીર્વાદ
હૈતરૂં=સખ્ત મહેનત
અનાથ=માબાપ કે ધણી વગરનાં, ગરીબ
આંતરડી ઠરે=સંતોષ પામે.
ઓહો=આશ્ચર્ય સૂચક શબ્દ.
ઘટિત=યોગ્ય; લાયક.

પાઠ ૧૨ મો.

ફુલણજી=વખાણથી ફુલાઇ ખર્ચ કરનાર.
ઊંઘજ ઊડતી નથી=સુસ્તાઇ જતી નથી.
જંપ=નિરાંત
વાંકડો=પહેરામણી
દેશાઇગીરી=દેશાઇની પદવી; ગરાસ; તોડો
વજીફો=ઇનામમાં મળેલી જમીન વગેરે;સરકારથી મળતી બાગાયત જમીન
વ્યાજ=રૂપીઆનું ભાડું
પતી શકે=અદા થઇ શકે
ઉજળું એટલું દૂધ દેખો છો=તમે પેદાશ જુઓ છો પણ ખરચ કેટલો છે તેનો વિચાર કરતા નથી.
પાલવનાર=પરવડનાર; ભોજનાર
કરકસર=યોગ્ય ખરચ
નિભાવવું=ચલાવવું
ખરાબખસ્ત=પાયમાલ
હઠ=જીદ; આપમત
ધામધુમ=ઠાઠમાઠ
રૂડું જીવવું=સુખમાં જિંદગી ગાળવી
કોડ=હોંસ
હદથી જાદે=ગજા ઉપરાંત
કકળાટ=કળકળવું તે
ગરાસ=સરકારમાંથી જે જીવાઇને માટે મળતું હોય તે; ગામ રક્ષણ માટે આપેલી જગા કે પગાર
દરદાગીના=ઘરેણાંગાંઠા
ફાવે=મરજીમાં આવે
ડગ=ડગલું
દેવું=કરજ; દેણ
ભલે ભલે=વાહ વાહ
ભ્રમ=ભ્રાંતિ
ફટફટ=ધિક્કાર ધિક્કાર

સમજુતી—ફુલણજી થઇને મરજીમાં આવે તેમ ખરચ કરીને ખુશ થાય છે; પણ મોટું ડગલું ભરતાં જે બીએ નહિ મતલબ કે ગજા ઉપરાંત ખરચ કરતાં જે વિચાર કરે નહિ તે દેવાદાર થાય છે, લોકો વાહવાહ બોલે છે તે ભ્રાંતિથી તે ભોળવાય છે. પણ જ્યારે પાછળથી ધિક્કાર ધિક્કાર થાય છે, ત્યારે કહો કે આબરૂમાં શું મેળવે છે? મતલબ કે ઉલટી આબરૂ ગુમાવે છે.

પાઠ ૧૩ મો.

વિષ્ટિ=સલાહનું કહેણ; સમાધાનીનું કહેણ
સમાધાની=સલાહ
હસ્તિનાપુર=દિલ્હીની ઉત્તરે ૫૦ મૈલપર પાંડવ કૌરવની રાજધાનીનું શહેર હતું.
સત્કાર=માન
સજ=તૈયાર
દુર્યોધન=ધૃતરાષ્ટ્રનો સૌથી વડો પુત્ર
ધૃતરાષ્ટ્ર=વિચિત્રવીર્યની વિધવા અંબીકાને વ્યાસથી થયેલો પુત્ર
વિદુર=વિચિત્રવીર્યના ઘરની દાસીને વ્યાસથી થયેલો પુત્ર, ધૃતરાષ્ટ્રના નાના ભાઇ
કુંતી=શૂરસેન જાદવની પુત્રી ને વસુદેવની બેન
મદ્ય=દારૂ
રૂચિ=ભાવ; ઇચ્છા
મૈત્રી=દોસ્તી, ભાઇબંધી
આગ્રહ=કાલાવાલા
મતલબ=સ્વાર્થ
ભીષ્મ=શાંતનુના ગંગાથી ઉત્પન્ન થએલા પુત્ર.
દ્રોણ=અશ્વત્થામાના બાપ, પાંડવ કૌરવના ગુરૂ.
વિનંતી=અરજ
નારદ=અજસુત; બ્રહ્માના પુત્ર.
ઋષિ=મુનિ
ઐક્ય=એકપણું; સંપ
સંહાર=નાશ
ભરત કુળ=ભરત રાજાનો વંશ
વિખ્યાતિ=પ્રખ્યાતિ
ભરત=ચંદ્રવંશી દુષ્યંત રાજાનો શકુંતલાથી થએલો પુત્ર
દુરાચાર=ખરાબ ચાલ
પ્રલય=નાશ
સમાધાન=નિવેડો
શત્રુવટ=દુશ્મનાઇ
બળીઆ=જોરાવર
કૌરવ=ધૃતરાષ્ટ્રના છોકરાઓ
નિમિત્ત=ઉત્સવ; આનંદનો દિવસ
સંદેશો=કહેણ; સમાચાર

ગુમ=ક્ષુધા
વ્રત=નિયમ.
ઉણું=ખામી; કચાશ
નિરાંતે=નિશ્ચિંતપણે
યથાર્થ=જેવું જોઇએ તેવું; ઘટીત
સ્વતંત્ર=આપ અખ-ત્યાર
હઠીલો=મમતી; જીદી.
ગાંધારી=ગાંધાર દેશના સૌબળા નામના રાજાની પુત્રી; શકુનિની બેન; ધૃતરાષ્ટ્રની સ્ત્રી.

પાઠ ૧૫ મો.

મુલતવી=મોકુફ; રાખી મુકેલું
મુલતવી રાખવું=થોભાવી રાખવું
ત્રાસ=કંટાળો
વાંતરી=કંસારી; સફેદ ઝીણાં જીવડાં.
અખાત્રીજ=વૈશાખ સુદ ત્રીજ
સંચાળવું=છાપરું ચ-ળાવવું
વાતક=વાળના જેવી બારીક હાડ
વાવડ=મરજ; રોગ; વ્યાધિ
બળીઆ=શીતળા
ભોગ=બળિદાન; નૈવેદ
લવારી=બકારી
રામરમી ગયા=મરણ પામી

પાઠ ૧૬ મો.

કાજી=કુરાન પ્રમાણે ન્યાય કરનાર
સહી સિક્કા=નામવાળી છાપ
થાપણ=પુંજી
અકબંધ=તોડયા વગર; જેવી હતી તેવી
તખ્ત=પાદશાહને બેસવાની જગા
બેફીકર=નચિંત
તૂણનાર=વણાટની પેઠે સાંધનાર
બેશ=સરસ
રફુ કરવું=તૂણવું.
ખુદાવંદ=પ્રભુ; માલિક
પાક=ચોકખી; શુદ્ધ

પાઠ ૧૭ મો.

સાવિત્રી=એ મુદ્ર દેશના અશ્વપાત રાજાની પુત્રી; સત્યવાનની સ્ત્રી.
મદ્ર=એ નામનો દેશ; હાલનું મુલતાન મુલતાન.
તપોવન=તપ કરવાનું જંગલ
મુનિ=મનને મારનાર ઋષિ
શાસ્ત્ર ચર્ચા=ધર્મ સંબંધી વિવાદ
કિશોર વય=બાર પંદર વરસની ઉંમર
અવંતી નગરી=ઉજ્જન નગરી
પદભ્રષ્ટ=ગાદીએથી ઉઠાડેલો
નિશ્ચય=ઠરાવ
અર્પણ કર્યું=આપી દીધું
મિથ્યા=ફોક
સ્વયંવર=ઇચ્છા વરને માટે જે સભા ભરવી તે
અનિત્ય=નાશવંત
નિત્ય=હંમેશ ટકે એવું
ભવન=ઘર
ભાખેલા=કહેલા
ભવિષ્ય=આવતા વખતની વાત
મિષે=નિમિત્તે; બહાને

[illegible]-વિચલ પા- [illegible] | પત્ની સ્ત્રી. ઘણી ખાણી | તાલીમ=કેળવણી; શિ- ક્ષણ
[illegible]=[illegible] વતવાળા | ડેન્માર્ક=એ યુરોપ ખંડમાં દેશ છે. | અનુભવ=માહીતી
[illegible] | ખુબસુરતી=રૂપ | રૂએ=તરીકે
[illegible] | કંગાળ=પૈસે ટકે ગરીબ | સંતાન-છોકરાં
[illegible] મા. | મરદાની=ચાકરી | શહેનશાહ-મહારાજાધિરાજ
[illegible] | સાગ્રાર-બરદાસ | અમીર=જેને સરકાર તરફથી ખિતાબ જાગીર વગેરે મળેલું હોય તે
[illegible] | કબનરસીબે- મંદા ભાગ્યે | ઉમરાવ=શ્રીમંત
[illegible] | નિર્માણ=મરજી | હયાત=જીવતા
[illegible] | માવજત=સંભાળ | ડ્યુક=ઉમરાવ
[illegible] | કાળ થયો=મરી ગયા | મીસર=એ આફ્રિકા ખંડમાં દેશ છે
[illegible] આના વંશ [illegible], અસલનું | યુવરાજ=શાહનો વારસ, પાટવી કુંવર | પર્યંત=સુધી
[illegible] | ઇલકાબ=ખિતાબ |
[illegible] માટા | નૈકાસૈન્ય=વહાણનું લશ્કર |

[illegible]—અંગ્રેજી રાજકુટુંબ કઇ ઓલાદનું છે? રાણી એલે- [illegible]? અલેકઝાંડ્રા શાને માટે પ્રખ્યાત છે? રાણીએ માતા [illegible] તરીકે શું ફરજ બજાવી? એડવર્ડના બીજા કુંવરનું નામ [illegible] શાનો ઇલકાબ મળેલો છે? મહારાજા એડવર્ડ પછી હિંદના [illegible] કોણ થયા? મહારાજા જ્યોર્જે શી બાબતનો અનુભવ મેળવ્યો [illegible]નું લગ્ન ક્યારે કોની સાથે થયું? યુવરાજના વડા કુંવરનું નામ [illegible] શાહને હાલ કેટલી બેનો છે? તેઓનું લગ્ન કોની સાથે [illegible] છે? શહેનશાહને ભાઇ કેટલા હતા? હાલ કેટલા છે? જે ભાઇ [illegible] છે તેનું નામ શું? તેની ટુંકી હકીકત કહો.

સાર—આપણી પાસે ઘણી દોલત તથા જાગીરો હોય તોપણ [illegible] આળસમાં વખત ગુમાવવો નહિ.

પાઠ ૨૦ મો.

વની=વિનાની; વર વગરતી હજો પણ ધર વની ન હશો=મતલબ કે વર વગરની હોજો પણ ઘર વગરની ન હજો.
ધામ=ઠેકાણું, ઠામ; જગા
સ્વાર્થ=પોતાની મતલબ
વિદાયગીરી=જતાં રજા લેવું તે.
આપ મતલબી=સ્વાર્થી
ઠેસ=ઠોકર
રાવ=ફરિયાદ
રોદણાં=કોઇને રાવ અથવા રોવા જેવા દુઃખ કહેવાં તે
રોકકળ=રડવું કકળવું તે
ખોબ=ખોળો

પાઠ ૨૨ મો.

ગીરનાર=એ કાઠિઆવાડમાં પર્વત છે.
સંઘ=જાત્રાળુઓનું ટોળું
ઉલટી=વાંભટ; ઓકારી
બેશુદ્ધ=ભાન વગરના
જે જે=જય જય
દેરડી=દેવડી
શેરડો=પગથી; ખેતરમાં બે પાસના ખોડવાની હારની વચમાંનો રસ્તો
વાળ=કેશ વાળી; ગરદન પરના વાળ
વિકરાળ=બિહામણું
ડાળી=ઝાડના એક ભાગ જેવું એટલે માંચી સરખું હોય તે; ઝુલતી માચી
અવલોકન=ધારીને ધારીને જોવું તે
ગૌમુખી=ગાયના મો જેવું હોય ને તેમાંથી પાણી વહે તે

પાઠ ૨૩ મો.

સ્થાનક=દહેરાં
દત્તાત્રય=ગીરનારના પર્વતમાં જ્યાં દત્તાત્રયના પગલાં છે તે જગો. દત્તાત્રય એ અત્રિ ઋષિ પ્રજાપતિના ત્રણ પુત્રમાંના એક, વિષ્ણુના ૨૪ મા અવતારમાં એક છે.
અશોક=એ બિંદુસાર નો પુત્ર અથવા ચંદ્રગુપ્તનો પૌત્ર
દિંગ=તાજુબ
ફેફરૂં=મોઢે ફીણ આવે એવો રોગ
ભવ=અવતાર
ટૂંક=શિખર
પરા=આઘેનાં; દૂરનાં

પાઠ ૨૪ મો.

પાક દાનત=ખરી નિષ્ઠા
દષ્ટાંત=દાખલો
ઉશ્કેરણી=શીખવણી
ત્રાસ=ડર; બીક
કવાયતી=કસરતી
નિર્દય=ઘાતકી

હૃદય પીગળે=દયા આવે

નિરાધાર=આધાર વગ-રની.

નિરપરાધી=બીન ગુનેહ-ગાર.

ક્રૂરતા=નિર્દયપણું

ચુપકીથી=છાનામાના

ભસ્મ=રાખ; ખાખ

સંભવ=આશા

માણત=ભોગવત

સ્તુતિ પાત્ર=વખાણવા લાયક

સર કર્યું=જીત્યું; તાબે કર્યું.

હયાત=જીવતી

વખાણ=તારીફ

નીમકહલાલી=ખાધેલાનો બદલો વાળવો તે

સુકૃત=સારાં કામ

પાઠ ૨૬ મો.

છુટ્ટી=રજા

ખબર અંતર=સમાચાર

ફજેત=ગેરઆબરૂ

કાળજું કપાઇ જાય=દુઃખ લાગે

હુંકારો=કડવું વચન; સહેજ ઠપકો

ટીકટીક=લવારો

ચોભીલી=ઠાવકી; ડાહી

ખુરામાં=ખોટામાં; ભુંડામાં

બેલાશક=બેધડક; ખસુસ; આંચકો ખાધા વગર

સ્વતંત્રતા=આપ અખત્યારી.

પાઠ ૨૭ મો.

નઠોર=જેને શિખામણ ને લાગે તે, લાજને લાગણી વગરના

અભાગણી=ભાગ્યહીન; કમનસીબ

અળવીતરાં=અટક ચાળાં: અવળચંડા

ગડદાપાટુ=ઢીંકા અને લાતો

અધમોઇ=મરણતોલ

ઝૂડયો=ઝપેટયો

લપડાક=થપડાક; તમાચો

પરિણામ=ફળ

ઓશાટવું=માળો દેવી

પી જાય છે=પત કરતા નથી; ગણકારતા નથી

આયનો=આરસો; તકતો

દાબ=અંકુશ; કરબ

સ્વછંદે=પોતાની મરજી પ્રમાણે ગમે તેમ

અનુસરે=જોયા પ્રમાણે ચાલે; નકલ કરે

અલગ=દૂર; આઘા

તક=વખત

જીજ્ઞાસા=જાણવાની ઇચ્છા; પડપૂછ

આતુરતા=અધીરાપણું; ઈંતેજારી

પાઠ ૨૮ મો.

ખુઆરી=નાશ

દહેશત=ધાસ્તી; બીક; ભય.

સાંસા=તંગી

છવાએલું=ઢંકાએલું

આગ્રહી=મંડયા રહેનાર

સરહદ=હદ

વખો=દુઃખ

અણીની વખતે=આખર ઘડીએ

કાબેલ=હિવાન, હજુર

આબ=દમ; લાભ
સલામત=નિર્ભય
ગળગળો=રડવા જેવો
અન્નદાતા=પોષણ કરનાર; ખાવાનું આપનાર
તાકાત=બળ; જોર
રાજભક્તિ=વફાદારી
સ્વદેશ પ્રીતિ=પોતાના દેશપર હેત

પાઠ ૩૦ મો.

અજ્ઞાન=સમજણ વગરના.
અજ્ઞાનતા=અજાણપણું
કોળીઆ=બાચકા; ગ્રાસ
દૃષ્ટિ=નજર
અવાચક=બોલી ન શકે એવી; બેભાન
ચકલું=ચકલે મૂકેલો ઉતાર
છળી=બીધી
ભુત=પ્રેત યોની
શોક=વરની બીજી બાયડી
ભાડુત=ભાડે રહેનાર
પડછાયા=ઓળો

વૈદ વૈદનું અને જોશી જોશીનું કહે=વૈદ પોતાને કમાણી થાય એવું કહે મતલબ કે વૈદ ફલાણો રોગ છે એમ કહે અને જોશી કહે ફલાણો ગ્રહ નડે છે.

પરખી=પારખી; ઓળખી
ગ્રહપીડા=ગ્રહના નડવાથી પડતું દુઃખ
પનોતિ=શનિની દશા
બાધા=માનતા
ખત્તા=ઠોકર
કરડી=સખત, આકારી
આબ્બરી=બાંડું
સજ્જડ=મજબુત
ઉપચાર=સેવા; ઇલાજ
પ્રયોગ=અખતરો; અજમાયશ

પાઠ ૩૧ મો.

મૂઠ=ચોટ
કામણ=વશીકરણ; વશીકરવાના ઇલાજ
મછા ભૂ.ા અને શંકા ડાકણ=મનની ઇચ્છા એજ ભુત અને વહેમ એજ ડાકણ. ખરું જોતાં ભુત અને ડાકણ છેજ નહિ
ડાકણ=ભુત જેવી સ્ત્રી
દીવાના=ગાંડા
વાયુ=અંગ્રેજીમા હિસ્તરિઆ કહે છે તે રોગ
ચાળા=ચિહ્ન
ડાકલું=રાવળીઆ વાધરી વગેરે માતા આગળ વાજીંત્ર વગાડે છે તે
ભાવસાર=લુગડાં છાપનાર જાત; છીપા
મેમાન=પરોણો
વંત્રી=ભુતયોની પામેલી વિધવા
સડો=જીવાત
કરેલું=તરતની વિઆએલી ગાય ભેંસનું

દુઃખ
સ્પર્ધા=અડવું તે
બંધિઆર=જેમાં હવા આવ જા ન થતી હોય તેવી.

પાઠ ૩૩ મો.

વિદુષી=બહુ વિદ્યા ભણેલી સ્ત્રી
નૃત્ય કળા=નાચવાની કળા
પાક શાસ્ત્ર=રસોઇની વિદ્યા; કડછી કળા
ચાર વેદ=ઋગ્વેદ; યજુર્વેદ; સામવેદ; અથર્વ વેદ.
છ શાસ્ત્ર=ન્યાય, વૈશેષિક- પૂર્વમિમાંસા; વેદાંત; સાંખ્ય; પાતાંજલ
પુરાણ=પ્રાચીન ધાર્મિક કથા ગ્રંથ.
સંમતિ=અનુમત
સમર્થ=જોરાવર
નિર્ણય=નિકાલ; ફેંસલો
મધ્યસ્થ=નિષ્પક્ષપાતપણે સ્વતંત્ર અભિપ્રાય આપનાર; પંચ; ત્રાહિત.
પક્ષપાત=તરફદારી; તરફેણ
વિરૂદ્ધ=ઉલટો
ફેંસલો=ચુકાદો; ન્યાય
મર્મ=છુપો ભેદ,
યશસ્વી=જશ પામેલો; કિર્તિવંત
અબળા=સ્ત્રી
યાજ્ઞવલ્કય=એ નામના મોટા બ્રહ્મજ્ઞાન ઋષિ
ગાર્ગી=ગર્ગાચાર્ય ઋષિની પુત્રી
ઉત્કંઠા=હોંસ; આતુરતા
ટક્કર લેવી=તકરારમાં સપડાવું

પાઠ ૩૪ મો.

લોઓ=હાજર જવાબી રાજાનો મશ્કરો
હાજર જવાબી=તરત ઉત્તર આપે એવો
બડા=મોટા
ખુદાવિંદ=મોટા સાહેબ; શેઠ,
નિશ્ચય=ઠરાવ
વિસારે પડયા=ભુલી ગયા.
મસ્ત=જોરાવર; તોફાની
મદ=મસ્તીનું જોર
નહોર=નખના ઉછરડા
બંદગી=પ્રાર્થના
નિશ્ચિંતપણે=ફીકર વગર
સરપાવ=ઇનામ; બક્ષીસ

પાઠ ૩૬ મો.

પત્ર વહેવાર=કાગળ લખવાની રીતભાત
સ્થાપન=મંડાણ; શરૂઆત
ટપાલ=ડાક; પોષ્ટ
સવડ=સોઇ; ગોઠવણ; સગવડ
ઓફીસ=કચેરીઓ
પરબીડીઆ=ટકીટવાળા કવર
પત્તાં=કાર્ડો
ખેપીઓ=કાસદ
મહોરૂં=છાપ
મારફતે=હસ્તક
માન વચક=માન

આપનાર

તીર્થરૂપ=પવિત્ર; તીથના જેવા પવિત્ર (બાપ અથવા વડીલના નામ સાથે વપરાય છે)

ચીરંજીવી=લાંબી મુદ્દત જીવનાર (છોકરાના નામની પહેલા વડીલ આ શબ્દ વાપરે છે)

રાજમાન=રાજાથી પ્રતિષ્ઠા પામેલું

રાજેશ્રી=રાજાની લક્ષ્મીથી શોભતો

સૌભાગ્યવતી=સારા ભાગ્યવાળી; (જે પરણેલી સ્ત્રીનો ધણી જીવતો હોય તેના નામની પહેલાં વપરાય છે)

ગંગાસ્વરૂપ=ગંગાના જેવી પવિત્ર (વિધવા સ્ત્રીના નામની પહેલાં વપરાય છે)

ઘટે=યોગ્ય લાગે

શીરનામું=નામ ઠામ

પતો=ઠેકાણું

સૂચના=ચેતવણી; નોટીશ

નમુનો=ખરડો

ક્રમવાર=અનુક્રમે; એક પછી એક

કસ્બો=તાલુકાનું સૌથી મોટું ગામ (જે ગામમાં ૫૦૦૦ કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય તે કસ્બો કહેવાય)

રવાને કરી=મોકલી

સવાલ–કાગળ સહીસલામત પહોંચવા માટે કઇ છ સૂચનાઓ ધ્યાનમાં રાખવી.

પાઠ ૩૭

આદિનાથ=જૈન ધર્મના પહેલાં તીર્થંકર; ઋષભદેવજી

શેત્રુંજો=સિદ્ધાચલ

નાભિ=ઋષભદેવના પિત

મરૂદેવી=નાભિની સ્ત્રી; ઋષભદેવની મા

ઋષભદેવજી=જૈન ધર્મના પહેલા તીર્થંકર

આદિ=પહેલા

તીર્થંકર=જૈન મતના મોટા આચાર્ય; સંસારમાંથી તારનાર

ચરિત્ર=વૃતાંત; જીવન ચરિત્ર

હેમચંદ્ર=સિદ્ધરાજ અને કુમારપાળના વખતના એક પંડિત તે મુળ ધંધુકાના વાણીઆ હતા

ધર્મોપદેશક=ધર્મનો બોધ કરનાર

પરકુટુંબ=બીજાનો વંશ; પરઓલાદ

દશા=હાલત

વિનીત=નિયમમાં રહેનાર

વિનીતા=અયોધ્યા

પાયદળ=પગે ચાલનારૂં લશ્કર

ચતુરંગ=ચાર તરેહની

મંત્રીઓ=પ્રધાનો; વજીરો; કારભારીઓ

જીરવી=પચાવી

બગલ=કાખ

બાફ=ગરમાવો; ઉષ્ણતા

વૃક્ષ=ઝાડ
શાખા=ડાળી
ભયભીત=ગભરા
કુંભસ્થળ=ગંડસ્થળ; હાથીના માથા ઉપરનો ભાગ
પદ્ધતિ=નિયમ; ગોઠવણ
લિપિ=ભાષા
સંબંધ=જોડાણ;સગપણ
વસંત ઋતુ=ફાગણ અને ચૈત્ર મહીનો
વિલાસ=મોજમજા
હિત=ભલું; કલ્યાણ
ગ્રહણ કર=લે
યતિ=જતિ
સાધ્વી=સાધુ વૃત્તિવાળી સ્ત્રી
શ્રાવકા=શ્રાવકની બાયડી
અંગ=ભાગ
ધર્મ સંઘ=ધર્મ મંડળ
નિર્વાણ=શાંતિ; મોક્ષ

પાઠ ૩૮

ગૌતમ બુદ્ધ=બૌદ્ધ ધર્મનો સ્થાપનાર; (એ કપિલવસ્તુના રાજા શુદ્ધોદનનો પુત્ર થાય)
બુદ્ધ=જાગેલો; જ્ઞાન પામેલો
કપિલ વસ્તુ=એ નામનું કલકત્તાની પાસે નગર છે
અસાધારણ=ઘણીજ
દુનીઆદારી=સંસારી
સ્વાર્થી=મતલબી
ક્ષણભંગુર=જેનો પળવારમાં નાશ થઇ જાય એવું; નાશવંત
વૃત્તિ=ઇચ્છા; લાગણી વલણ
દેહકષ્ટ=તપ; શરીરને દમવું તે
વાદવિવાદ=તકરાર; ચર્ચા
સંતોષ=તૃપ્તિ
માર્ગો=ધર્મના ફાંટા
કંટાળી=કાયર થઇ
નિશ્ચય=પાકો ઠરાવ
વિષય=કામ; ભોગ
નિર્વાણ=મોક્ષ; શાંતિ
શાંતિ=મોક્ષ
સદાચાર=સારી ચાલ
નમસ્કાર=નમન; હાથ જોડ
ગાડર=ઘેટાં
ગાડરીઓ પ્રવાહ=ઘેટાંની માફક એકે કર્યું તેમ બીજાએ કરવું એવી જે રીત તે; દેખાદેખી
ધર્માચાર્યો=ધર્મનો ઉપદેશ કરનાર
ઇત્યાદિ=વગેરે વગેરે
પરસ્પર=એક બીજાની
ફરજ=કર્તવ્ય; ધર્મ
પંચશીળ=સદાચરણના પાંચ નિયમ
હિંસા=હત્યા; ઘાત
માદક=કેફી; જેમાં કેફ હોય તેવા ગૌતમબુદ્ધે કહેલાં પાંચ સદાચરણ ૧) અહિંસા ૨) અચોરી ૩) પરસ્ત્રી ત્યાગ. ૪) સત્ય બોલવું ૫) કેફી પદાર્થોથી દૂર રહેવું.

પાઠ ૩૯

ફિરોજશાહ=તઘલખ વંશનો ત્રીજો પાદશાહ (એ મહંમદ ગાંડાનો ભત્રીજો થાય)
વિજય=જીત, ફતેહ
સ્વદેશ ખાતર=પોતાના

દેશને માટે

રણે ચઢયા=લડાઇમાં ગયા

યશસ્વી=કીર્તિવાન

ઇતિહાસ=તવારીખ; આગળ થઇ ગએલા રાજાઓના ગુણ દોષ તથા તેમની રાજનીતિનું જેમાં વર્ણન કરેલું હોય તે પુસ્તક

બેશક=નક્કી

પ્રકાશવા=જાહેર કરવા; ફેલાવવા

તેજસ્વી=કીર્તિમંત

હેરાનગતિ=દુઃખ; કનડગત

ધર્મિષ્ઠ=ધર્મ પ્રમાણે ચાલનાર

કબર=ઘોર

તગાવી=ખેડુતને સરકારે ઉછીના નાણાં આપવા તે.

દસ્તાવેજ=સ્ટાંપપર લખેલો લેખ

કુરાન=મુસલમાની ધર્મ પુસ્તક, મહંમદ પેગંબરની આજ્ઞા અને વચનનોનું સંગ્રહનું પુસ્તક

ખુદા=પરમેશ્વર

નહેર=નદીમાંથી દૂર પાણી લઇ જવા માટે ખોદેલો રસ્તો

બંધ=રેલના પાણીને શહેરમાં આવતું અટકાવવા માટે જે બાંધકામ કરેલું તે

મદ્રેસા=નિશાળ

સરા=વટેમાર્ગુઓને ઉતરવાની ધર્મશાળા

જમના=એ નદી હિમાલયના જમ્નોત્રી શિખરમાંથી નીકળી આગ્રાને અયોધ્યાના સંયુક્ત પ્રાંતમાં વહી ગંગાને મળે છે એને કાંઠે થાનેશ્વર, દિલ્હી, મથુરા, આગ્રા, ઇટાવા, કાલ્પી અને અલ્હાબાદ શહેરો છે

સતલજ=એ હિમાલયમાં આવેલા કૈલાસ શિખરમાંથી નીકળી પંજાબમાં વહી સિંધુને મળે છે એને કાંઠે લુધીઆના, ફિરોજપુર, અને ભાવલપુર

ઈજનેર=બાંધકામનો અનુભવી

ફળદ્રુપ=રસાળ

શોખ=કોડ; ઇચ્છા

પડતર=ખેડાણ વગરની

બીનરોજગાર=નિરૂદ્યમ

મૂર્તિપૂજા=મૂર્તિને પૂજવાની ક્રિયા

કનડતો=હેરાન કરતો

પાઠ ૪૦ મો.

મીરાંબાઇ=મેડતાના જયમલ રાઠોડની પુત્રી

ચરિત્ર=બયાન; ખ્યાલ

સંવત=વિક્રમનો શક; વિક્રમના શકનું કોઇ પણ વર્ષ

વિષ્ણુ ભક્ત=વિષ્ણુની ભક્તિ કરનાર

સ્વાભાવિક=કુદરતી

મત=ધર્મનો માર્ગ

રહેણી કરણી=ચાલ

અલગત
શિવમાર્ગી=મહાદેવને
માનનાર
વાદવિવાદ=તકરાર;
ચર્ચા
ભક્તિભાવ=ભાવથી સે-
વા કરવાની આસ્થા
વલણુ=વૃત્તિ; લાગણી
કોયલ=કાળા રંગનું
મધુર રાગનું પક્ષી
શ્રોતા=સાંભળનાર
રાજમાતા=કુંભારાણા-
ની મા
વ્યર્થ=ફોકટ; નકામો
શ્રદ્ધા આસ્થા; ભરોસો
ખ્યાતિ=નામના
જુસ્સો=મનનો ઉભરો;
લાગણી
સંન્યાસી=વૈરાગી; ત્યાગી
સાધ્વી=સાધુ વૃત્તિવાળી
છુટકારો=નિકાલ
મુલ્યવાન=કિંમતી
વૃંદાવન=ગોકુળની પાસે
નું વન (અહીંઆ
શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનેલીલા
કરી હતી)
ડાઘ=એબ; કલંક
તાર્યું=ઉગાર્યું
દરમિઆન=અરસામાં

પાઠ ૪૧

અમરકોટ=સિંધના થર
પારકર જિલ્લાનું મુખ્ય
શહેર
મેમાન=પરોણો
કુશળતા=હોશિયારી;
ચતુરાઇ
ગેરબંદોબસ્ત=અવ્ય-
વસ્થા [વસ્થ
વિસ્તાર=ફેલાવો
પટરાણી=મુખ્ય રાણી
જયપુર=એ રજપુત-
સ્તાનમાં શહેર છે.
(અહીંનાં ધઃનીબાંધણી
વખણાય છે)
જહાંગીર=અકબરનો
છોકરો; એનું બીજું
નામ સલીમ; જગતને
જીતનાર
જમાબંધી=જમીનનું
મહેસૂલ નક્કી કરવું તે
ફારસી=પરશિયન; ઇરા-
ન દેશની ભાષા
માર્યાંતર=તરજુમો
સુભટો=સારા લડવૈયાઓ
સામંત=સેનાપતિ
તત્વ=સાર
સરસાઇ=સ્પર્ધા
બેધડકપણે=બીક વગર;
નિર્ભયતાથી
હકસાઇ=હાપું
જગુઆવેરો=માથાવેરો
સદાવ્રત=બ્રાહ્મણ અથ-
વા માગનારને અન્ન
આપવાનો જે ધર્મ
માર્ગ તે; અન્નછત્ર
લોકપ્રિય=રયતને વ્હાલો
પ્રજાપાળક=રૈયતને
પાળનાર
સ્વર્ગવાસી થયો=મરણ
પામ્યો.

પાઠ ૪૨

નુરજહાં=મીરજા ગ્યાસની છોકરી; જહાંગીરની બેગમ; (જગતનું તેજ—રૂપ)
નુરજહાં નામ પડવાનું કારણ એ કે એ ઘણી ખુબસુરત હતી
ગર્ભવંતી=દહાડાવાળી; હમેલવાળી
દરજ્જે=હોદ્દે
જનાનખાનું=સ્ત્રીઓ રહેતી હોય તે જગા
પરવાનગી=રજા; છુટ
શાહજાદીઓ=રાજકુંવરીઓ
કુરાને શરીફ=મુસલમાની ધર્મનું મુખ્ય પુસ્તક
તરૂણ=જુવાન
ધામધુમ=ઠાઠમાઠ; ભપકો
શેર=વાઘ
ખિતાબ=ઇલકાબ
દંગોફિસાદ=હુલડ; તોફાન
દાદ=ફરિયાદ
ફરમાન=હુકમ
ખાવીંદ=ધણી
બેકસુર=બીનગુનેગાર; નિરપરાધી
વ્યવસ્થા=ગોઠવણ; બંદોબસ્ત
જાહોજલાલી=શોભા
નટાવે=હરાવે

પાઠ ૪૩

સર ટોમસરો=જહાંગીરના વખતમાં ઇંગ્લાંડથી આવેલો વકીલ
મુલાકાત=મેલાપ
છૂટથી=મરજી મુજબ
કોલકરાર=સરતપટા
એલચી=વકીલ; પ્રતિનિધિ
હેવાલ=વૃત્તાંત; બ્યાન; વર્ણન
માહીતી=ખબર
આગતાસ્વાગતા=પરોણાચાકરી
ઝડતી=તપાસ
માનમરતબો=આબરૂ અને મોટાઇ
પ્રતિનિધિ=બીજાને બદલે કામ કરવાને નિમાયલો અધીકારી; વકીલ
આગ્રહ=હઠ
ગણના=ગણતરી
આબાદ=સુખી
ઇજારો=ધણી અથવા સરકારને કેટલાક પૈસા આપવા કબુલ કરી નફો નુકસાન પોતાને માથે વહોરી લઇ જે વહેવાર ચલાવવો તે; કંટ્રાક્ટ
જૂજ=થોડા
ઘરવટ=ભાઇચારો; ચોતીકાવટ
ટહુકા મશ્કરી=ટોળટપા
જામ=પ્યાલો
બેભાન=શુદ્ધિ વગરનો
ક્રૂરતા=નિર્દયતા
ઇસુખ્રિસ્ત=ખ્રિસ્તી ધર્મ સ્થાપનાર
ઉમરાવ=શ્રીમંત
તુલા=એક પાસે પુરુષ

અને બીજે પાસે કિંમતી ધાતુ કે જવાહિર મૂકી તોલકરવાની ક્રિયા

કનાત=તંબુની કપડાની ભીંત

ખટપટ=પ્રપંચ

લાંચ=પગાર કરતાં બીજું કંઈ છાની રીતે લેવું તે

પાદરી=ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશક

પાઠ ૪૪

અક્ષાંશ=વિષવૃત્તથી ઉત્તર કે દક્ષિણમાં કોઇ જગાનું જે અંતર હોય તે

રેખાંશ=કોઈ મુકરર કરેલા રેખાંશ વૃત્તથી પૂર્વ કે પશ્ચિમમાં કોઇ જગાનું જે અંતર હોય તે

વિષુવવૃત્ત=ગોળાની મધ્યમાં થઇને પૂર્વ પશ્ચિમમાં જનારી લીટી

સમાંતર=સરખું અંતર

રેખા=લીટી

બિંદુ=ઝીણું ટપકું

ધ્રુવ=ધરીનો છેડો

અક્ષાંશવૃત્ત=વિષુવવૃત્તથી સમાન્તર ઉત્તર દક્ષિણ જે આડી લીટીઓ દોરેલી હોય છે તે

પરિઘ=ફરતો ઘેર; ઘેરાવો

છેદીને=કાપીને

રેખાંશવૃત્ત=વિષુવવૃત્તને કાટખુણે છેદીને પૂર્વ પશ્ચિમ જે ઉભી લીટીઓ દોરેલી હોય છે તે

વૃત્ત=ગોળ લીટી

સવાલ—નકશામાં આડી ઉભી લીટીઓ શા માટે દોરેલી હોય છે ? વિષુવવૃત, અક્ષાંશવૃત, અક્ષાંશ અને રેખાંશની વ્યાખ્યા બોલો.

પાઠ ૪૫

ત્રાંસો=તિરકસ

નિયમિત=મુકરર

કિરણ=સીધી લીટીમાં પડતો પ્રકાશ

વ્યાપાર વાયુ=વેપારને માટે અનુકૂળ આવે એવો પવન

મોન્સુન=નૈઋત્ય દિશા તરફથી નિયમિત આવનારો પવન

વાવાઝોડું=પવનનું તોફાન

આંટી=જે પવનથી આકાશ ધૂળથી છવાઇ જાય છે તે

સવાલ—ધુમાડો સીધો ન જતાં ત્રાંસો જાય છે, આગ લાગે ત્યારે પવન છુટે છે તેનું કારણ શું તે સમજાવો. સૂર્યના તાપથી

પવન ઉત્પન્ન થાય છે તે દાખલો આપી સમજાવો. દરિઆ કિનારે રોજ નિયમિત વા કેટલાક પ્રકારનો વાય છે? જમીન તપે છે તેટલું પાણી તપતું નથી તેનું કારણ શું? સમુદ્ર તરફથી જમીન તરફ અને જમીન તરફથી સમુદ્ર તરફ વા કયે વખતે વાય છે અને તેનુ કારણ સમજાવો. વેપારવાયુ વિષુવવૃત્તથી ઉત્તર તથા દક્ષિણમાં કેટલા અક્ષાંશ સુધી વાય છે અને તેનું કારણ કહો, મોન્સુન વા કયા કયા દેશમાં વાય છે? હિંદુસ્તાનમાં ઘણો તાપ કયારે પડે છે અને તે પડવાનું કારણ સમજાવો. હિંદુસ્તાનમાં વરસાદ કયા ખુણામાંથી આવે છે અને તે ખુણામાંથી આવવાનું કારણ કહો. શિયાળામાં વા કયા ખુણામાંથી વાય છે અને તેનું કારણ સમજાવો. અનેક જાતના વા ઉત્પન્ન થવાનું કારણ શું.

પાઠ ૪૬

તળેટી=પહાડના મૂળ આગળની જગા

મલબારકાંઠો=મદ્રાસ ઇલાકાનો પશ્ચિમ કિનારો

પાટડાં=જાડા ચોરસ લાકડા

મોલમીન=એ બ્રહ્મદેશ-નાટીનાસરીમ પ્રાતનુ મુખ્ય શહેર છે

જંગી=લાંબો ને જાડો

જળાઉ=બાળવાના

અબનુસ=ટીમરવાના ઝાડનો માંહેલો ભાગ; સીસમ જેવા રંગનું ભારે લાકડું હોય છે તે

ખેરસાર=ખેરના લાકડામાંથી કાઢે છે તે (એ દવા ઉધરસ ઉપર વપરાય છે)

ઉપજીવિકા=ગુજરાન; ગુજારો

સવાલ—ગુજરાતમાં હાલ કયાં જંગલો છે? હિંદુસ્તાનમા મોટા જંગલો કયાં કયાં છે? જંગલમાંથી શું શું આવે છે? જંગલનો સૌથી મોટો ઉપયોગ શું?

પાઠ ૪૭

વહેવાર=આવવા જવાનો
નહેર=નદીમાંથી ખેતી-વાડી માટે દૂર પાણી લઇ જવાને જે મોટી ખાડી ખોદેલી હોય છે તે
લોઢાની સડક=રેલવે
સડક; પથરા નાંખી બાંધેલો રસ્તો
ગવર્નર જનરલ=ગવર્નરોના ઉપરી
પેશાવર=એ વાયવ્ય સરહદ પ્રાંતનું મુખ્ય શહેર છે. (એ મોટું લશ્કરી અને વેપારી મથક ખૈબરઘાટને નાકે આવેલું છે)
અનુક્રમે=એક પછી એક
જામતો=ફેલાતો
દર=બાફુ
ઉપલાણે=ઉપરની બાજુએ

સવાલ—હિંદુસ્તાનમાં વહેવરના મુખ્ય કેટલા રસ્તા છે અને તે કયા કયા ? કઇ કઇ મોટી સડકો ક્યાંથી નીકળી ક્યાં ક્યાં મોટાં શહેરોમાં થઇ જાય છે તે કહો. હિંદુસ્નાનમાં લોઢાની સડક કયા સનમાં નંખાઇ અને તે વખતે ગવર્નર જનરલ કોણ હતા. અને તે ક્યાંથી ક્યાં સુધી નંખાઇ ? હાલ કેટલા મેલની રેલવે બંધાઇ છે ? મુંબાઇથી પેશાવર, દિલ્હી અને મદ્રાસ કેટલા દૂર છે. આગગાડીને રસ્તે ઉપલા શહેરોમાં જતાં કેટલા દિવસ લાગે છે ? સાદી સડકની મુસાફરી કરતાં આગગાડીની મુસાફરીમાં શા શા ફાયદા છે તે કહો. હિંદુસ્તાનના પશ્ચિમ તથા પૂર્વ કિનારાનાં મોટાં બંદરો ગણાવો. કરાંચી અને રંગુન વચ્ચે સમુદ્ર વાટે કેટલા મૈલનું અંતર છે ? હિંદુસ્તાનની કઇ કઇ મોટી નદીઓમાં આગબોટ તથા વહાણો જઇ શકે છે ? કોચીન, ત્રાવણકોર, અને મલબાર કાંઠાની ચડમાં કેવાં સરોવર છે ?

પાઠ ૪૮

પ્રવાસ=મુસાફરી
પ્રદક્ષિણા=ચોગરદમ ફરી વળવું તે
બારૂં=બંદર
સતત=ચાલુ
ઝાંખી થાય=દેખાય; :નજરે પડે
પ્રવેશ કરવો=દાખલ થવું

ભુખડું=ભુખે પીડાતું
કંપની=મંડળી
ટાઢક=ઠંડક
પેર્ટ=બંદર
ધુળીઉં=ધુળાડીવાળું
વેરાન=ઉજ્જડ; વસ્તી વગરનો
ભુમધ્ય=પૃથ્વીની વચમાં આવેલો સમુદ્ર
પાયતખ્ત=રાજધાની; રાજગાદી
વિશ્રામસ્થળ=આરામ લેવાની જગા જેવા કે બાગબગીચા વગેરે
નાટ્યગૃહો=જે મકાનમાં નાટક થાય છે તે
સંગ્રહસ્થાનો=જોવા લાયક પદાર્થનો જથો
હીંગ=તાજુબ

પાઠ ૪૯ મો.

બ્રિટિશ બેટો=ગ્રેટ બ્રિટન અને આયર્લાંડ
લંડન=એ ઇંગ્લાંડની રાજધાનીનું શહેર ટેમ્સ નદીને કાંઠે છે.
સમૃદ્ધિ=દોલત
માંચેસ્ટર } = એ ઇંગ્લાંડમાં કાપડ
લીવરપુર }
વણવાના કારખાનાને માટે પ્રખ્યાત છે.
એડિનબરો=એ સ્કોટલાંડની રાજધાનીનું શહેર છે
ગ્રેટબ્રિટન=એ ઇંગ્લાંડ સ્કાટલાંડ અને વેલ્સ મળીને થયલો છે
ડબ્લિન=એ લીફી નદી પર આયર્લાંડનું મુખ્ય શહેર
લિલોતરી=ઝાડપાન; વનસ્પતિ
થીજી=ઠરી
પીલા=ફણગા; અંકુર
માવજત=સંભાળ
ગ્રેનાઇટ=એ નામનો કઠણ પત્થર
સાહસિક=સાહસ કરનાર; હિંમતવાન
સુઘડતા=ચોકખાઇ
ખાણો=જમીનમાંથી ધાતુ કોયલાં વગેરે કાઢવા માટે ખોદેલા ખાડા

પાઠ ૫૦ મો.

આરંભ=શરૂઆત
પ્રાચીન=જુના
વિસ્તાર=લંબાઇ પહોળાઇ; ફેલાવો.
વૈભવ=ઠાઠમાઠ; સુખસામગ્રી
પાર્લામેંટ=ઇંગ્લાંડની રાજ્યકર્ત્તા સભા. (સાધારણ લોકોની અમીરોની અને રાજાની સભા મળીને પાર્લામેંટ કહેવાય છે)
રોગિષ્ટ=રોગવાળો
જાલુકની=કાયમની
નિકટ=પાડો
ખેદીવ=એ નામનો મિસર દેશનો પાદશાહ

સવાલ—બ્રિટીશ બેટો ન ગણીએ તો બ્રિટિશ મહારાજ્યના કેટલા વિભાગ કરી શકાય? અને તે કયા કયા?

પુસ્તક બીજું ભાગ ૨ જો સમાપ્ત.

પુસ્તક બીજું ભાગ ૩ જાના અર્થ.

પાઠ ૫૧ મો.

ચાક=ચક્ર; પૈડું
આભી=દીંગ; ચકિત
આભીજ=દીંગજ; ચકિતજ
પિંડો=માટીનો લોદો; ગોળો
મહાવરો=અભ્યાસ
ડોળીઉં=આકાર; ઘાટ.
પજાવો=નીભાડો કે ભઠ્ઠી
માણો=ઘડો
ચપણ=બટેરૂં; સકોરૂં
કલેડું=માટીની તાવી
પરસાળ=ઘરમાં પેસતાં પહેલો ઓરડો આવે છે તે
તાસક=ઢાંકણું
ઓપ=ઢોળ
રીઢું=ઘણું વપરાઇને મજબુત થએલું
સાવચેતી=સંભાળ

સવાલ—કુંભાર શી રીતે વાસણ બનાવે છે? માટીનાં કયાં કયાં વાસણો થાય છે? માટીની ગોળીમાં પાણી ઠંડું શા કારણથી રહે છે તે સમજાવો.

પાઠ ૫૨ મો.

કોગળો=મોંમાં પાણી ભરી હલાવીને કાઢી નાખવું તે
ઘુંટડો=મોંમાં પાણી માય તેટલું
ખટુમડું=ખાટું; બહુ ખાટું નહિ એવું
તુરૂ=તુરાશ પડતું
થું થું=થુંકથુંક
બનાવટી=બનાવેલા
ગોરમટી=ગોરાડુ માટી
બંધક=બાંધો કરનારી; ઝાડો અટકાવનારી
મજબુતી=તાકાત; બળ; જોર
કાકડો=ગોળાની બહારની બાજુએ દેખાતો ગઠ્ઠો (એ ગઠ્ઠો છોકરામાં દેખાતો નથી પુખ્ત ઉંમરના માણસમાં દેખાય છે)
અવાળુ=દાંતના પીડિયા
ફુલવેલી=પકવેલી
ચાદી=ફોલ્લા; ચાંદા
દાહ=અગન
ગચરકાં=ખાટા ઓડકાર
ઉલટી=વામોટ; ઓકારી
પાસ=અસર
કોકીલું=થોડું હુંફાળું
મેલાં=અસ્વચ્છ
મહીસાગર=મહી નદી
ખદખદે=ખદખદ થાય
ચકતું=બેઠો ગોળાકાર

સવાલ—ફટકડી કેવો પદાર્થ કહેવાય? આપણા દેશમાં ફટકડી કયાં થતી હતી? ફટકડીનો ઉપયોગ કહો. ફટકડી શી રીતે ફુલાવતા હશે? ફટકડી ફુલાવતી વખતે ખદખદે છે તેનું કારણ શું?

પાઠ ૫૩ મો.

સીસું=મેલા ભુરા રંગની એક ધાતુ
યત્ન=મહેનત
છેકજ=તદ્દન, બીલકુલ; સમુળગું
તૈયાર=તત્પર
ગઠો=ગાંગડો
ઘસરકો=ઘસારાથી પડેલો કાપો; લીટો
પીગળતા=રસ થતા
અંગાર=સળગતા કોયલા
ભાગ્યેજ=જવલેજ; કદાપિ
બે બોલ=થોડું
ચોકખી=નરી
જંગાલ=તાંબાનો કાટ
કટાણું=કટાયલું
રદ્દ=નકામું
મુગી=બોલ્યા વગર
પરનાળ=છાપરાનું પાણી જવાની નીક
પિત્તળ=ત્રણ ભાગ જસત અને ચાર ભાગ તાંબાના રસની મેળવણીથી જે ધાતુ બને છે તે
કાંસુ=આઠ ભાગ તાંબુ અને એક ભાગ કલાઇના રસની મેળવણીથી બને છે તે

સવાલ—રેવાએ સીસા વિષે શી હકીકત કહી? લલિતાએ કલાઇ વિષે શું શું કહ્યું? પિત્તળ શી રીતે બનાવે છે? કાંસુ શી રીતે બનાવે છે?

પાઠ ૫૪ મો.

કાખ=બગલ
ડીગ્રી=અંશ; ભાગ
આંકા=નિશાન
માયનો=અર્થ
ઉષ્ણુતામાપક=ગરમી માપનાર
અવકાશ=માર્ગ; ખાલી જગા
સ્વાભાવિક=મૂળની; પ્રથમનીજ
સન્નિપાત=માથે ગરમી ચઢી જતાં લવારીએ ચઢી જવું તે
પારો=એક જાતની સફેદ રંગની પ્રવાહી ધાતુ (ઠંડા મુલકમાં એ ઘન રૂપે હોય છે)

સવાલ—પારો શું છે? ઠંડા મુલકમાં પારો કેવા રૂપમાં હોય છે? આપણા શરીરની સ્વાભાવિક ગરમી કેટલી હોય છે ૧૦૫ અંશ ગરમી થાય ત્યારે શું થાય છે?

વિશેષ સમજ—ઉષ્ણુતામાપક યંત્ર ત્રણ જાતનાં થાય છે સેંટીગ્રેડ, ફારેનહાઇટ અને રોમર. ફારનહાઇટમાં ૦થી ૩૨ અને ૩૨

થી ૨૧૨ સુધી, સેંટીગ્રેડમાં ૦થી ૧૦૦ સુધી અને રામરમાં ૦થી ૮૦ સુધી આંકા હોય છે.

પાઠ ૫૫ મો.

ખેર=ઝીણી રજ (એ તડકામાં ઉડતી દેખાય છે.
છિદ્ર=કાણું.
વાટે=રસ્તે.
અનુગમો=નાપસંદગી
ઉસ=એક જાતનો ખાર
સોડા=એક જાતનો ખાર; સાજીખાર.
વરે=ખપે
વડ=જથા.
કોકળવાયું=સહેજ ગરમ; સહી શકાય તેવું
ખડીઓખાર=ટંકણખાર.
માથાવટી=લુગડાંનો માથાપર ઓઢેલો જે ભાગ ચીકણો થાય છે તે
ચેપી રોગ=ઉડતો રોગ; ચેપ લાગવાથી બીજાઓને લાગુ પડે તે રોગ (જેવા કે કોલેરા, મરકી વગેરે)
કાર્બોલિક એસિડ=એક જાતનો વાસ મારતો પ્રવાહી પદાર્થ

સવાલ—કપડા ધોવામાં કઇ કઇ બાબતપર ધ્યાન આપવાની જરૂર છે?

પાઠ ૫૬ મો.

વળ=આમળો; આંટા.
ગચ્છી=અગાસી; ધાબું
ધોરો=અગાસીની આજુબાજુની થોડી ઉંચી ભીંત.
ઢલ્લી=ચાર આંગળાને અંગુઠાથી વાળેલી ઘડી.
દુપટ્ટા=ખેસ
તોઇ=કસબીકોર; કિનારી.
રીત=કસબની પટી
કોકીલું=સહેજ ગરમ

સવાલ—કપડાં નિચોવવામા શી સાવચેતી રાખવી? કપડાં સુકવતા અગાઉ શું કરવું? કપડાં કયાં સુકવવાં? ઊનનાં કપડાં શી રીતે ધોશો?

પાઠ ૫૭ મો.

સરકો=શેરડી કે તાડ, ખજુરી વગેરેના રસમાં ખટાશ આવે છે તેને.
જલદ=ભભક; ચળકાટ
ભભક=ચળકાટ; જલેક
ટરપેન્ટાઈન=એક જાતનું વાસ મારતું તેલ. (એ કેટલાક ઝાડમાંથી નીકળે છે.)

સવાલ—રંગદાર કપડાં ધોવામાં શી રીતે કાળજી રાખવી ? રંગદાર કપડાં ધોવાની કૃતિ સમજાવો. લીલા ડાઘ કાઢવા માટે શું ઉપાય કરશો ? ચીકણા ડાઘ કાઢવા માટે શું ઉપયોગ કરવો ?

પાઠ ૫૮.

પ્રસંગે=વખતે; અવસરે
વતન=જન્મભૂમિ
જાફત=મીજબાની; ઉજાણી, જમવાનું
સૂચના=ચેતવણી
સહવાસ=સમાગમ; સંગ; સોબત
ચહેરા=મોંની શીકલ
અપચો=અજીરણ
પુષ્ટિ=બળ; તાકાત
સત=કસ
પોષણ=ગુજરાન
રુચિ=ઇચ્છા; મન
બેસ્વાદ=સ્વાદ ન લાગે એવી
પ્રમાણ=માપ; મુકાબલે લેવાનું વજન

સવાલ—ખોરાક રાંધીને ખાવાના કારણ જણાવો. રસોઇ સારી કરવા કઇ કઇ વાતો ધ્યાનમા રાખવી જોઇએ ?

પાઠ ૫૯.

વળકો=વનાળથી સહેજમા ચડે તે
વાનાંઓ=રાંધેલી ચીજો
બેસ=સારો
ટાણે=અવસરે
ચામળાએલા=સુકાવાથી કરચળી પડેલા
ટંકણખાર=ખડિઓખાર
છડેલા=ખાંડેલા
કરકર=ઝીણી કાકરી
પાટુડી=ટોપલી
હાજર=તૈયાર; મોઆગળ
મસોતુ=કપડાનો ફાટો તુટો કકડો
કહેવત=કહેણી; અનુભવ સિદ્ધ વાક્ય ?

સવાલ—ભાજી તાજી રાખવા માટે શો ઉપાય કરશો ? રસોઇનો સરસામાન પસંદ કરવામાં કઇ કઇ વાત ધ્યાનમાં રાખવી ? રસોઇની બાબતમાં કઇ કહેવત ધ્યાનમાં રાખવી ? રસોઇ કરવામાં જે જે બાબતો ધ્યાનમાં રાખવાની છે તે ગણાવો.

પાઠ ૬૦.

બોલ્યું બહાર પડે અને રાંધ્યું વરે પડે=જે આપણે બોલીએ છીએ તે જાહેરની જાણવામાં આવી જાય છે તેમજ રાંધેલું તરતમા ખપી જાય છે (મતલબ કે બોલવામા જેમ વિચાર કરવો તેમ રસોઇ કરવામાં પણ કેટલું

સીધું સામાન જોઈએ તેનો વિચાર કરવો)
વરા=ખરચ
અનુભવ=મહાવરો
ગતે=કળાથી; યુક્તિથી
આડીઆ=આગળાં ઉભા રાખી બેડકાથી માપવું તે
મુકરર=નક્કી
મેળવણુ=મેળવણી
બેસ્વાદ=સ્વાદ ન લાગે એવી
આતશ=ગરમી
હરમી=હંગરી
ખાતર=માટે
જીવ=જીવાત
મના=મનાઈ; ના
રૂપાંતર=આકારમાં ફેરફાર

સવાલ—રસોઈમાં કરકસર કેવી રીતે કરવી તે સમજાવો.

પાઠ ૬૧.

પાર=કિનારો
શરૂઆત=આરંભ
કઢેલું=વધારે ઉકાળેલું
હાજરી=થોડું ખાવું તે; નાસ્તો
ખુલાસો=સલાહ; અભિપ્રાય
સાંતરૂં=સીધું; રસોઈની સામગ્રી
મોળવું=સમારવું
પાતળ=પાનું; પતરાળી
પ્રવેશ=પેસવું તે
કસર=ખામી; કચાશ
ગપ્પાં=જુડા તડાકા
ચર્ચા=વાદ

સવાલ—પુરી ભાગીએ તો મોર મોર થઈ જતી તેનું કારણ શું? પુરી દડા જેવી ફુલવાનું કારણ શું?

પાઠ ૬૨.

બીરંજ=મોટો ભાત; કેસરી ભાત
ટાણેટચકે=વાર તહેવારે
ધાટી=રીત

જેની દાળ બગડી તેનો દહાડો બગડયો અને જેનું અથાણું બગડયું તેનું વરસ બગડયું. મતલબ કે દાળ બગડવાથી ખાવાની મજા જતી રહી; તેથી તે દિવસ ભૂખમરો થયો; અને અથાણું બગડી જાય તો આખું વરસ અથાણા વગર આપદા પડે માટે એ બે વસ્તુ કરવામાં ખાસ કાળજી રાખવી.

મેળવણુ=શાકભાજી નાખવા તે
વેસણુ=ચણાનો લોટ
લપલપાટ=જોઈએ તે કરતાં વધારે ઉતાવળ
ઓપો=કાચો; કકડ

સવાલ—" જેની દાળ બગડી તેનો દહાડો બગડયો અને જેનું અથાણું બગડયું તેનું વરસ બગડયું. " અને "હાથ કરે કે હાટ કરે" એ કહેવત બરાબર સમજાવો.

પાઠ ૬૩.

ઉગડા=અદુખડા
લપલપાટ=જોઇએ તે કરતાં વધારે ઉતાવળ
ઉદ્વેગ=શોક; ચિંતા
કૃત્ય=કામ
અકરાંતીઆ વેડા=ખા-ઉધરાપણું; બહુ ખાવાની ટેવ
વારી=વખત
લઘુતા=લાઘવ

સવાલ—ખાવામાં કઇ કઇ બાબતો ધ્યાનમાં રાખવી.

પાઠ ૬૪.

એંજીન=વરાળની ચાલતો સંચો
કુદરતી=સ્વાભાવિક; ઇશ્વરે મૂકેલી
કાયમ રાખવા=ટકાવી રાખવા
ખરી=હાટ; પૈડાં ભેરવવાની દાંડી
નિરંતર=હંમેશાં
સમાર=દુરસ્ત
સ્નિગ્ધ=તેલજેવુ ચીકણું
ચરબી=ચામડીનીઅંદર ઠરેલો ચીકણો પદાર્થ
અંગ=ભાગ
ઓહી=ખેળ
સમાવેશ=સમાસ
પોટાશ=વનસ્પતિની રાખમાંથી કાઢેલો એક જાતનો ખાર
ખનીજ=ખાણમાંથી ઉત્પન્ન થએલા
દ્રવ્ય=પ્રવાહી
પાચનરસ=પચાવનાર સત્વ
પુષ્ટિકારક=જોરાવર આપનાર; તાકતવાન
માંસહારી=માંસ ખાનાર
વનસ્પતિ જન્ય=વનસ્પતિમાંથી ઉત્પન્ન થએલા

સવાલ—ખોરાકની જરૂર શા માટે છે? ચરબી વધારવા માટે કયા પદાર્થ ખાવાની જરૂર છે? કયા પદાર્થ માંસ વધારે છે? ક્ષાર પદાર્થ ખાવાની જરૂર શા માટે છે? દૂધ કરતાં પણ વધારે ફાયદાકારક શું છે? વનસ્પતિ જન્ય પદાર્થના કેટલા વર્ગ પાડી શકાય અને તે કયા કયા?

પાઠ ૬૫.

ચુસ્તું=ભુસું
પોષણ=ગુજરાન
જઠરાગ્નિ=જઠરમાંની ગરમી જે અન્ન પચાવે છે તે
રગો=નસો
તેજી=જુસ્સો; શક્તિ
જ્ઞાનતંતુ=મગજને ખબર પહોંચાડનારી ઝીણી તાર જેવી નસો
મગજ=ભેજું; માથાની અંદરનો ભાગ
ક્રિયા=કાર્ય

સવાલ—દાણામાં શેના શેનો સમાવેશ થાય છે? દાણામાં વધારે પુષ્ટિકારક શું છે? કઠોળમાં શેના શેનો સમાસ થાય છે? કંદમૂળમાં શેનો શેનો સમાસ થાય છે? લીલા શાક ભાજીમાં કયું તત્વ વધારે હોય છે? ચા, કાફી અને કોકો એ ત્રણમાં વધારે ફાયદાકારક શું છે?

પાઠ ૬૬.

ચમત્કારી=નવાઇ જેવી
ડીંડવું=જીંડવું
તુર=આંકડાના દોડામાંથી જે બારીક રૂ જેવા પદર્થ નીકળી ઉડે છે તે
નરમો=દેવકપાસ
સાકા=રેસા: તાતણા
આકર્ષાય=ખેંચાય
અધર=પંખાની [illegible]
વેરાન=ઉજ્જડ
નરી=એકલી
નરીઆંખે—સૂક્ષ્મદર્શક યંત્ર વગર
અર્થે=માટે
ફુણગા=વરડાં
વરડાં=ફણગા ફુટેલા કઠોળના દાણા
જીવંત=જીવતો
રક્ષણ=સંભાળ

સવાલ—વનસ્પતિને ગમે ત્યાં ઉગાડવા માટે પરમેશ્વરે શી યુક્તિ કરી છે?

પાઠ ૬૭.

કઠોળ=દ્વિદળ ધાન્ય
દ્વિદળ=બે દાળ થાય એવું
પૂર્વીઆ=પૂર્વના ભણીના દેશના લોક જેને હિંદુસ્તાની લોક કહે છે તે
સોતી=સાથે
અડદાળુ=અડદ બાજરી કે બીજું કંઇ કઠોળ ભેળીને તેના લોટના રોટલા કરે છે તે
મેઢમી=પુરણપોળી
બાદી=અજીરણ; અપચો

સવાલ—કઠોળનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૬૮.
લાળ=ચીકણું થુંક
ખટરસ=છ રસ જેવા કે મીઠો, ખાટો, ખા
રો, કડવો, કટાણો અને તીખો
સબરસ=મીઠું
આમોળીઆં=કેરીના કકડાને મીઠું દઈ સુકવી મૂકેલા તે

સવાલ—મસાલાના નામ દો.

પાઠ ૬૯.
તેજાના=આદુ, સૂંઠ, મરી, તજ, લવંગ, જાયફળ, એલાયચી, વગેરે
પ્રદીપ્ત=તેજવાળી
પાક=પુષ્ટિકારક ને પાચનકાર ખોરાક (સાલમપાક, હરડેપાક વગેરે
અંતરછાલ=માંહેની છાલ
મીનો-મેવાજો; ઘેન
સુવાસિત=સારીવાસ વાળો
અજીર્ણ=કબજીઆત
મુખવાસ=જે ખાવાથી મો સુગંધીદાર થાય તેવા પદાર્થો
તીવ્ર=જલદ
શ્રીમંત=પૈસાદાર
ડુંટી=નાભી
કસ્તુરીમૃગ=જે હરણ-માંથી કસ્તુરી નીકળે છે તે (મૃગ=હરણ

પાઠ ૭૦.
ચિકાણુ=ચીકટવાળું
જલદ=સખત; તીવ્ર
સરસીઉં=સરસવનું તેલ
ડોળીઉં=ડોળીમાંથી કાઢેલું તેલ
કાબરા=કસુંબીના છો-ડનાં બી
તેજ=પ્રકાશ
ફુલેલ=ફૂલનું તેલ
વેહ=છિદ્ર
ગ્રહણ કરે છે=લે છે
જુલાબ=રેચ, ઝાડા

સવાલ—કયા કયા બીમાંથી તેલ કાઢવામાં આવે છે? તે-નો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૭૧.
ફેરીઓ=શેરીમાં ફેરી ફરી માલ વેચનાર
ચીડ=કંટાળો; અણ-ગમો
દેખાવડો=શોભીતો
અણછુટકે=નાછુટકે
ગોટાળો=ગુંચવણ

સવાલ—ફેરીઆ પાસેથી માલ ન લેતાં બજારમાંથી લેવાથી શું લાભ ?

પાઠ ૭૨.

પરગામી=પરદેશના રહેવાસી
કમાણી=પેદાશ
ઇરાદો=મનસુબો; વિચાર
વિટંબણા=હરકત; આપદા
તંદુરસ્તી=આરોગ્યતા
શરદી=ભેજ
વગ=સગવડ; સોઇ
દક્ષિણદારૂં=દક્ષિણ દિશાના બારણાવાળું
નખોદ=નસંતાન; સત્યાનાશ
વાછંટ=વાથી ઉડેલા છાંટા
ખંડ=ઓરડો
સોઇ=સવડ; જોગવાઇ
કોઢીઆં=ઢોરને બાંધવાની જગા
અલગ=જુદા; નોખા
સંડાસ=જાજરૂ
પ્રવેશ કરે છે=દાખલ થાય છે
મોખરે=આગળના ભાગમા
કોહાણ=કોહી ગએલો કચરો વગેરે
ધાસ્તી=ભય; બીક

સવાલ—ઘર બાંધવામાં કઇ કઇ વાતો ધ્યાનમાં રાખવી ?

પાઠ ૭૩.

ત્રાસ=કંટાળો; અણગમો
અવશ્ય=જરૂર
ધુણી=ધુમાડો
લાદી=ઘડીને તૈયાર કરેલો પાટલો પત્થર
આગમણી=ચુલાની આગળ ઓટલી જેવું તપેલાં લાકડાં વગેરે રહેવા માટે કરે છે તે
ગ્રહણ=સૂર્ય ચંદ્રના બિંબપર પડતી પૃથ્વીની છાયા
નેવણ=રસોડું
બાવાં=જાળાં
અલગ=જુદી; અલાયદી
આડ=આંતરો
ઉલેચી=કાઢી
દુર્ગંધ=ખરાબ વાસ
મટકું=મેળી
કોડિઆરાં=ખામણાં જેવા માટીનાં થાય છે તે
છોઇ=છોલાણું
મહેરાબ=કમાન
છારી=પડ
ઘટ=જાડું
સંભવ=આશા

સવાલ—રસોડું અને પાણિઆરૂં સ્વચ્છ રાખવાની જરૂર શા માટે છે ? જો સ્વચ્છ ન રાખીએ તો શું થાય ?

પાઠ ૭૪

ઘરવાખરો=રાચરચીલું
અનુભવ=માહિતી
શક્તિ=ગજુ
સરશે=થશે
ઉપરાંત=વધારે
નિરૂપયોગી=નકામી
નકલદી=દેખાવડો પણ જલદી ભાંગી તૂટી જાય એવો
માથે ન મારે=આપણી મરજી વિરૂદ્ધ આપણને સમજાવીને ન આપે
નકશી=કોતરણ
સંપાડવાની=વસાવવાની
ગુંજાસ=શક્તિ; સ્થિતિ
ઢબ=રીત
ભાભ=શોભા
બિચાત=પાથરણું
ગલેફ=કવર

સવાલ—ઘર વખારો વસાવવામાં શાની શાની જરૂર છે? કોઈ પણ વસ્તુ લેતાં પહેલાં કઈ કઈ બાબતનો વિચાર કરવો ઉધાર લાવવાની ટેવ રાખવાથી શો ગેરલાભ થાય?

પાઠ ૭૫

ધડો=દાખલો
અનુકરણ=દાખલો
વલણ=ઇચ્છા; વૃત્તિ
અંગુછા=ટુવાલ
વાણ=ખાટલો ભરવાની દોરી
ઉપળાં=સૂવાના ખાટલાને એ આડી લાકડાની પટીઓ હોય છે તે (ઊભી તે ઈસ અને આડી તે ઉપળું)
છપર પલંગ=મચ્છરદાની નાખી શકાય એવો પલંગ
ઓછાડ=તળાઈપર પાથરવાનું લુગડું
રાચરચીલું=ઘરવાખરો; ઘરમાં વપરાતો સરસામાન
ઓશિઆળું=ઓસીંગણું આભારી

સવાલ—છબીઓ કેવી પસંદ કરવી? કઈ વસ્તુઓ ખરીદી રાખવી જોઈએ? બિછાના કેવાં જોઈએ?

પાઠ ૭૬

ખડકી=નાનીગલી; ડેલી
રવેશ=ઝરૂખો
ચોકી=ચોરસ પત્થર જે ચોકથી ઉંચો હોય છે તે
સુઘડ=ચોકખાઈવાળી
ધધુડા=ધોધવા
શીલ=સેવાળ
માત્રા=અલ્પ
મરામત=દુરસ્તી
ત્રાસદાયક=કંટાળો આપનાર
બેચેની=અસુખ
જળપાત્ર=પાણીનું વાસણ
દુરસ્તી=મરામત

સવાલ—ચોકની ઉંડાઇ મધ્યમ શા માટે રાખવી ? ખાળના મોઢાપર જાળી મૂકવાનું કારણ શું ? મચ્છર પેદા ન થવા માટે શું ઉપાય કરશો ? પાણીઆરૂં, ખળ, ચોકડી પાસે રાખવું કે નહિ ? અને નહિ તો શા માટે ?

પાઠ ૭૭

જડ=નક્કર
ગફલત=ચૂક
અવરજવર=આવ જા
સ્પર્શ=અડકવું તે
કાળે=સાંજે વખતે
મઘા નક્ષત્ર=ચંદ્રને પૃથ્વીની આસપાસ ફરવાના માર્ગના ૨૭ ભાગ કરેલા છે તેમને નક્ષત્ર એટલે તારાનો ઝુમખો કહે છે. મઘા નક્ષત્ર ભાદરવા મહીનામાં આવે છે.
ગલીચી=ગંદકી
પોલાણુ=પોકળ જગા

સવાલ—ટાંકાનું પાણી સ્વચ્છ રહેવા માટે કઇ કઇ બાબત પર ધ્યાન આપશો ? ગામના પાદરના અને ગામની અંદરના કુવાના પાણીમાં ફેર શા માટે હોય છે ? મકાન કે હવેલીમાં કેટલા ખાડા હોય અને તે કયા કયા ?

પાઠ ૭૮

ફુવારો=ઉંચે ઉડતું પાણી
ટગર ટગર=એકી નજરે
ચકલી=પેચ
સેર=પાણીની ઉંચે ઉડતી ઝીણી ધાર
સવેળા=વહેલા; વેળાસર
વેહ=છિદ્ર
ચાલુ=કાયમ

સવાલ—લવંગે છોકરાઓને ફુવારો ઉંચે ઉડે છે એ શી રીતે સમજાવ્યું તે તમે પ્રયોગથી સમજાવો. પાણીના કયા ગુણને આધારે ફુવારો ઊડે છે.

પાઠ ૭૯

ઝરા=ઝરણુ
ખીણુ=બે પહાડ અથવા ટેકરા વચ્ચેની નિચાણ જગા
સમોવણુ=ઉના પાણીમાં ટાઢું પાણી રેડવામાં આવ છે તે
સહેજું=થોડું ગરમ;

ફુંકાએલું
અટકળ=ધારણા; ખ્યાલ; કલ્પના
સપાટી=ઉપલો ભાગ
સંયોગ=મળી જવું તે; મેળાપ
આગવું=પોતાની માલકીનું.

સવાલ—ઉના પાણીનાં કુંડનું પાણી ચાખવાથી કેવું લાગે છે? ગુજરાત પ્રાંતમાં ઉના પાણીનાં કુંડ કયાં કયાં છે? કુંડનું પાણી ઉનું શા કારણથી હશે? યુરોપખંડના વાયવ્ય કોણમાં કયા બેટના ઉના ઝરા છે?

પાઠ ૮૦ મો.
રેશમ=હીર
રૂપાંતર=રૂપમાં ફેરફાર; જુદાં જુદાં રૂપ
ખોળીઆં=શરીર
સંજોગ=બનાવ; પ્રસંગ
પુષ્ટ=જોરાવર
ખાલ=ચામડી; ત્વચા
સોહામણા=સુંદર; શોભિતા
બેડોળ=ખરાબ આકારનું
કોશેટો=લાંબી ગોળ દડી
ભરાઉ=પુષ્ટ
પરિપૂર્ણ=સંપૂર્ણ, સારી પેઠે.

સવાલ—પ્રાણીઓને ખોળીઆં શા માટે બદલવા પડે છે? રેશમના કીડાના રૂપાતર ગણાવો. આ પાઠમાંથી શું શિખામણ મળે છે?

પુસ્તક બીજું—ભાગ ૩ જો સમાપ્ત.

કવિતાની સમજુતી.

પાઠ ૪ થો.
સાહેલી=સખી; બેનપણી
શાણપણું=ડહાપણ
સાંખીએ=સાંભળી રહીએ
હૈડે=મન
ખોટાં=કડવાં
સંગતે ચઢે=દોસ્તી કરે
વિરોધ=અણબનાવ
લાખે લેખાંનો=ઘણોજ
લેખો=ગણો
લાજ=મર્યાદા
પગવાટ=પગરસ્તો; શેરડો
વ્યર્થ=નકામો
જાડી=તુચ્છકાર ભરેલી; અશુદ્ધ
ભાખીએ=બોલીએ
આપદા=આપત્તિ; મહાદુઃખ
ઉરમડીને=નરમ થઈને;

ગભરાઇને જ્ઞાનદાતા=વિદ્યા આપનાર પાનીએ=પગને તળિએ પાનીએ બુદ્ધિ=દબાઇ	ગએલી બુદ્ધિ (જેને આગળ પાછળનો વિચાર સુઝે નહિ તેને વિષે બોલતાં વપરાય છે. પ્રમદા બુદ્ધિ પાનીએ)	દોષ=પાપ સુરત=ધ્યાન; યાદદાસ્ત પાણીથી પહેલી પાળ બાંધવી=આગળથી વિચાર કરવો લાજ=આબરૂ

કવિતાની ૧ લી પાઠ ૪ થો. બેનપણીને ઉપદેશ.

હે સખી જો તમારે સંસારમાં સંપી જંપીને સુખી થવાનું શીખવુ હોય તો શાણુપણું શીખજો. (ટેક) (૧) સાસુ સસરો કહે તે બધું સાંભળી રહેવું પણ મનમાં જરા પણ કલેશ રાખવો નહિ. (ટેક) (૨) મોઢેથી મીઠા મીઠા શબ્દ બોલવા પણ કદાપિ કડવા શબ્દ બોલવા નહિ. (ટેક) (૩) દાસ, દાસી બધાને માન આપવું પણ કદી કોઇને તુંકારો કરવો નહિ. મતલબ કે કોઇને હલકા શબ્દથી બોલાવવા નહિ. (ટેક) (૪) આપણી સંગત કરે તેને શિખામણ આપીને સુધારવું પણ તેની સાથે અણબનાવ કરવો નહિ. (ટેક) (૫) જીવ નક્કી કામકાજમાં રાખવો અને મર્યાદા પાળવામાં લાખે લેખાંનો (ઘણોજ) લાભ ગણવો. (ટેક) (૬) તદન અજાણ્યે રસ્તે જવું નહિ. અને ખરાબ ચાલનાં બૈરાં પાસે બેસવું નહિ. મતલબ કે ખરાબ ચાલનાં બૈરાંની સોબત કરવી નહિ. (ટેક) (૭) વખતને હલકો ગણીને નકામો ગુમાવવો નહિ, પણ તેને (વખતને) ભરતકામમાં ચિત્રકામમાં તથા ચોપડીઓ સાંભળવામાં (વાંચવામાં) કાઢવો. (ટેક) (૮) કામ વગર ખોટી થઇને રમવું નહિ મતલબ કે રમીને વખત નકામો ગુમાવવો નહિ; અને મેલાં ઘેલાં (અસ્વચ્છ) રહેવાની ચાલ છોડી દેવી મતલબ કે,

સ્વચ્છ રહેવાની ટેવ પાડવી. (ટેક) (૯) ઘરબાર સારી રીતે સ્વચ્છ રાખવાં અને તુચ્છકાર ભરેલી અથવા અશુદ્ધ કે આડી ભાષા બોલવી નહિ (ટેક) (૧૦) ગુસ્સે થએલાની સાથે આપણે ગુસ્સે થવું નહિ પણ આગ દેખીને પાણી થવું મતલબ કે ક્રોધીની સામે આપણે વિનયવાળા થવું (ટેક) (૧૧) ઘણાં મોટાં દુ:ખમાં ધીરજ રાખવી. મતલબ કે ભારે આપત્તિના સમયમાં ધીરજવાન થવું. પણ મનમાં ગભરાઈ જઈને હિંમત છોડી દેવી નહિ. (ટેક) (૧૨) વિદ્યા આપનારને માબાપ સમજવા અને વૃદ્ધ પગલી પાળીને રાખવી નહિ. (ટેક) (૧૩) ચાડી અને ચોરીમાં મન લગાડવું નહિ અને ઘણું ખરચવાની ટેવ ઓછી કરવી મતલબ કે ઉડાઉપણાની ટેવ છોડી કરકસર કરવાની ટેવ પાડવી. (ટેક) (૧૪) ભલું કરવાને માટે આગળથી ધ્યાન પહોંચાડવું અને હે બેનો પાણી આવતા પહેલાં પાળ બાંધવી. મતલબ કે કંઈ પણ કામ કરતાં પહેલાં તેનો આગળથી વિચાર કરવો. (ટેક) (૧૫) અવસરમાં વધારો થાય એવાં સારાં કામ આજે કરો, હંમેશાં સબુરી રાખો અને પાપથી ડરો. (ટેક) (૧૬)

પાઠ ૭ મો.	કરુણાનિધિ=દયાનો ભંડાર (પરમેશ્વર)	વિરામે=ઠરી રહે
ગહન=સમજી ન શકાય એવી	અનેક=ઘણી	અજબ=નવાઈ જેવા.
ગતિ=શક્તિ	અમાપ=અણમાપ	અલૌકિક=અદ્ભુત; તરેહવાર
પાર=છેડો	માપે=ગણી શકે	લેખીને=ગણીને
અકલ=સમજી ન શકાય એવી	રચના=બનાવટ; ગોઠવણ	પેખીને=જોઈને
કળા=હિકમત	અવલોકતાં=ધારીને જોતાં	પ્રૌઢ=મોટા
પૂરણ=પૂરા; ખરા	ઊંડા ઉતરી અવલોકતાં=બારીકાઈથી જોતાં	કોટિક=કરોડો
કરુણ=દયા	પ્રીતિ=પ્રેમ	કર્તા=બનાવનાર
		પાળક=પાળનાર

તારક=તારનાર	વશ=તાબે	ઉર=મન
વ્યાપી=ફેલાઇ, પ્રસરી	ભક્તિવત્સલ=ભક્ત ઉપર	
ઘટ=શરીર	માયા રાખનાર	

કવિતા ૨ જી પાઠ ૭ મો. પરમેશ્વરની બંદગી.

હે પરમેશ્વર તારી શક્તિ સમજી શકાય નહિ એવી છે, ત્યારે તેનો છેડો હું શી રીતે મેળવું ? મતલબ કે તારી શક્તિનો છેડો પામી શકું નહિ, માટે હું તારી હિકમત સમજી શકાય નહિ એવી છે એટલું જાણીને તને ખરેખરા હેતથી ભજું. હે પરમેશ્વર (૧) હે દયાના ભંડાર તું મનમાં ઘણી દયા લાવીને પાપની માફી આપે છે અને વળી મહેરબાની કરીને કરોડો દુઃખ મટાડે છે. હે પરમેશ્વર (૨) આખી દુનિયાના જીવોનું પોષણ કરવાની, કીડીને કણ અને હાથીને મણ અનાજ આપવાની ફીકર તનેજ છે. હે પરમેશ્વર. (૩) તું પ્રાણીઓને સુખ આપવાને માટે ઘણી ઘણી ચીજો પેદા કરે છે. એ તારા ઉપકારો ઘણાજ છે; તે (ઉપકારો) મારૂં મન શી રીતે ગણી શકે ? હે પરમેશ્વર (૪) મન ખુશ થાય એવી સારી રીતે બનાવટ બનાવી છે તે બહુ બારીકથી જોતાં મનનું વલણ ત્યાંજ ઠરી રહેછે, હે પરમેશ્વર. (૫) નવાઇ જેવાં તરેહવાર મોટા પહાડો, દરીઆ, નદી, અને વળી ઘણાં જંગલ ને ઝાડો જોઇને ગણીને પણ હે પરમેશ્વર. (૬) તેં આ પૃથ્વીથી મોટી પૃથ્વીઓ ને કરોડો સુરજ બનાવ્યા છે ! એ બધાને આકાશે પોતાના અંગમાં કેવા સમાવી દીધા છે ! હે પરમેશ્વર. (૭) એ બધાને બનાવનાર કેવો મહાન શક્તિ ધરાવે છે ! તેજ બધાનો પાળનાર ને તારનાર છે અને તે સારાં કામ કરાવે છે. હે પરમેશ્વર. (૮) તે (પરમેશ્વર) આખી દુનિયામાં અને શરીરમાં પણ ફેલાઇ રહેલો છે, હે પ્રાણીઓ તે તમારી પાસે રહેલો છે પણ જોઇ શકો નહિ એવો છે. હે પરમેશ્વર (૯) જે ભક્ત ઉપર માયા રાખનાર મહા પ્રભુ (ભક્તના) પ્રેમને તાબે છે તેની ભાવથી ભક્તિ કરૂં એવીજ આશા મનમાં છે, હે પરમેશ્વર. (૧૦)

પાઠ ૧૦ મો.

સ્વદેશ=પોતાનો દેશ
ભારતભૂમિ=ભરત રાજાનો મુલક, ભરતખંડ; આર્યાવર્ત; હિંદુસ્તાન
વિષે=માં
ભોમ=ભૂમિ; જમીન
મૂઢ=અક્કલ વગરનો
દાઝ=લાગણી; દયા
શુષ્ક=સુકું (દયા વગરનું)
વજ્ર=કઠણ
લેવું દેવું=આપ લેનો સંબંધ
વડો=મોટો
વૈભવી=મોજ માણનાર
રાજવી=રાજા
વિવેકી=ખરું ખોટું સમજનાર
વરો=ખરો
લેખે=ગણે
વિદ્વતા=પંડિતાઈ, વિદ્વાનપણું
સ્વદેશાભિમાની=પોતાના દેશના ગર્વવાળા
વૃથા=ફોકટ, નકામો; મિથ્યા
જન્મ=જિન્દગાની
કમાણી=સાર્થક
વિદેશ=પરદેશ
વિયોગી=જુદા પડેલા
ભેટી=મળી
નાવે=આવે નહિ

કવિતા ૩ જી. પાઠ ૧૦ મો. પોતાના દેશ પર પ્રેમ.

સદા ભરતખંડમાં હંમેશાં રહેતો હતો તેમાં કોણ વિચારો હશે કે જે “મારો દેશ મારો છે, મારી ભૂમિ સારી છે, અને એ મને જીવથી હંમેશાં વહાલી છે” એમ કોણ નહિ કહેતો હોય? મતલબ કે બધાજ કહે છે (૧) કયો અક્કલ વગરનો પૃથ્વીને ભારે મારતો હશે? મતલબ કે પૃથ્વીપર ભારરૂપ કયો માણસ હશે? તો કે જેને દેશની લાગણી જરાપણ નથી. જેનું મન હંમેશાં કઠણ અને સુકાયલું મતલબ કે ઘાતકી અને દયા વગરનું હોય છે, અને જે એમ જાણે છે કે મારે કાંઈ લેવુંદેવું નથી મતલબ કે મારે કોઈની સાથે સંબંધ નથી એવો માણસ. (૨) કદાપિ તે ઘણો પૈસાવાળો, રાજા કે રૂપાળો હશે, તોપણ તેને વિવેકી માણસ વખાણે નહિ, કારણ કે કાગડા અને કીડાની પેઠે પોતાનું ગુજરાન કરે છે. (૪) જે દેશીનાં દુઃખ મટાડે, હજારો માણસોનું હંમેશાં પોષણ કરે, અને વળી લોકોના ભલામાં પોતાનો લાભ સમજે તેને ખરો સ્વદેશી જાણવો. કહો કે તેને (ખરા સ્વદેશીને) ખરા હેતુથી કોણ નહિ જુએ? મતલબ કે બધાજ તેના તરફ ખરા હેતથી જુએ. (૪) જેણે દેશની લાગણીને માટે વિદ્યાનો ઉપયોગ કીધો નથી, બાકની

લાજને માટે એક પઇ પણ ખરચી નથી, સ્વદેશાભિમાનના કામ કર્યાં નથી તેણે પોતાની જીંદગી નકામી ગુમાવી અને શું કમાયો ? મતલબ કે તેની જિંદગી એળે ગઇ (૫) પરદેશમાં ઘણો વખત ગઇ ને-ગુમાવીને જે ખરા નસીબદાર તેજ પોતાને દેશ પાછા ગયો. તે જ્યારે પોતાના દેશમાં જાય ત્યારે જુદા પડેલા સગાં અને ભુંસને હેતથી મળે ને વખતે કહે કે પાને દરખના આંસુ નહિ આવે ? મતલબ કે જેને પોતાના દેશ પર પ્રેમ છે એવા સ્વદેશ ભક્તને આવેજ.

પાઠ ૧૪ મો.	ગર્વ=ગર્વ, અહંકાર	ગુસ્સે થઇને
ધ્યાન=મગજ	ટાળીને-કાઢી નાખીને	રૂસણું=રીસાઇ બેસવું તે
શ્વસુ=સાસરૂં	વાધશે=વધશે	દુભવું=જીવ બાળવો
લાજ=મર્યાદા, અદબ	કળી-કળિયુગ, નઠારી બુદ્ધિ	નીપે=થાય
કસુ=ખામી		કશું=કાંઇપણ
વેરી-દુશ્મન, વેરી	કથા-વાત	નવ=નહિ
હિતુ=હિત ચાહનાર	કે'વી=કહેવી	અસુર-મોડું
વિષ=ઝેર	કુથલ=નિંદા	
સુધા=અમૃત	અદબ=મર્યાદા: મલાયજા	બાવરી—ગભરાયેલી
મીઠડાં=મધુર	પામજે=મેળવજે	હસમુખું=આનંદી
સુધાં=સીધાં, ખરાં	ઉપડતે સ્વરે કે ચેસ્વરે,	નારાજ થવું

કવિતા ૪ થી. પાઠ ૧૪ મો. આનો ઉપદેશ.

સમજુ છોકરી સાસરે જાય છે, ત્યારે માનું વેણ ધ્યાનમાં રાખે છે. સંસારમાં આળસથી રહીને કામમાં કસર કરવી નહિ. (૧) વચનની દુશ્મન ઘણાં વધે છે, તેમજ વચનથી આપણું ભલું કરનાર પણ વધે છે; માટે મોઢામાંજ (બોલવામાંજ) ઝેર અને અમૃત રહેલું છે. તેથી તું મીઠાં અને ખરાં વચન બોલજે. (૨) જો તું બધાની સાથે (હળી) મળીને ગર્વ અને અહંકારને કાઢી નાખીને વાતને ગળી જઇશ એટલે એકની વાત બીજાને ન કહી તો વળી સારો સંપ વધશે અને દુઃખરૂપી કળી (નઠારી બુદ્ધિ) દેખાશે નહિ (૩) પારકે ઘેર જઇને બહુ બેસવું નહિ તેમજ ઘરની વાત કોઇ પણ ઠેકાણે કહેવી નહિ; જો બીજાની વાંકી મોઢેથી કહીશ તો દુશ્મન થશે અને

તું દુઃખથી દાઝશે મતલબ કે તારા મનમાં ક્લેશ ઉત્પન્ન થશે (૪) દીયર અને જેઠની સાથે કામ જેટલુંજ બોલવું અને રોજ મર્યાદામાં રહી ચાલવું; મોઠા અને ઘરડાની સેવા કરીને તું પરમેશ્વરનું ખરૂ હેત મેળવજે. (૫) કાંઇ પણ જીદ કરીને માંગવું નહિ, રિસાઇ બેસીને જીવ બાળવો (મનમાં દુઃખી થવું,) નહિ; ઉપડતે સ્વરે બોલવાથી હેત વધે નહિ, તેમજ રખડતા; મનથી કામ થાય નાહ. (૬) જો મોડી સાંજે એકલા જવું નહિ, તેમજ ઘણા ગભરાવલાને ક્રોધી થવું નહિ. (૭) હસમુખાં રહેથી હેત વધશે. અને કુટુંબનો બધા ક્લેશ આગ્રો જશે; મતલબ કે ક્લેશ થવાનો વખત આવશે નહિ; દુષ્ટ પાપથી આઘા રહીને મનને પ્રભુના ભજન અને ભક્તિમાં રાખાને નક્કી રાજી રહેવું. (૮)

પાઠ ૧૮.

માણકડું=માણેક; રત્ન; પુત્રરૂપી રત્ન
સામળીઆ=શ્રીકૃષ્ણ
અપરાધી=ગુનેગાર; તકસીરવાન
ઝપલાવ્યું=પડતું નાખ્યુ
કાલિંદી=જમના નદી
કાળી=કાળો નાગ
વનમાળી=શ્રીકૃષ્ણ
સંતાન=છોકરાં
રૂપીયું=રૂપી
કર્મે=દૈવે
જતન=બરદાસ
આશ્રમ=અવસ્થા
[illegible]આશ્રમ=બાળપણમાં
પ્રતિપાળી=પાળીપોષી
નીપજ્યો=ઉપજેલો; ઉછરી આવેલો
વિજોગ=જુદાઇ, વિરહ; વિયોગ
વિજોગ આગે=વિરહના અગ્નિએ
શિરધારી=માથે ધારણ કરનાર
સુત=છોકરો; પુત્ર
ગૌચારી=ગાય ચારીને
પીત=પીળા
કાછ=કાછડો; કછોટો
નેતરું=રવૈને બાંધેલું દોરડું
સગપણ=સગાઇ
હૈડું ફાટે=ભાન ભૂલી જાય
કાષ્ટ=લાકડું
પે=કરતાં
પાષાણ=પત્થર
વજ્ર=કઠણ [illegible]
તુલ્ય=બરાબર
મખાંતર=બહાનું; નિમિત્ત
અનુખળો=ખાંડણીઓ
વ્યાકુળ=ગભરાએલી
હળદર=શ્રીકૃષ્ણના મોટાભાઇ (બળદેવજી)
વારી=અટકાવી

કવિતા ૫ મી. પાઠ ૧૮ મો. જશોદાનો વિલાપ.

ટીપ—ગોવાળીઆ સાથે ગેડીદડે રમતાં અચાનક જમનાના દરામાં પડેલો દડો કાઢવા શ્રીકૃષ્ણે કદંબપર ચઢી અંદર ભૂસકો માર્યો અને કાળી નાગને બારણે જઇ ઉભા. આથી બહાર નીકળતાં વાર થઇ એટલે ગોપગણોએ ગોકુળમાં જઇને શ્રીકૃષ્ણ જમનામાં બુડી ગયાની ખબર આપી. નંદ, જશોદા અને ગોપ ગોપીઓ સર્વે રડતાં કકળતાં કાળી નાગના દરા પાસે જેમાં શ્રીકૃષ્ણ કુદી પડ્યા હતા ત્યાં આવ્યા તે વખતે જમનાને કિનારે બેસી જશોદાજીએ કરેલો વિલાપ તે આ છે.

મારૂં પુત્રરૂપી રત્ન રીસાયું એટલે મને છોડીને ચાલ્યું ગયું. રે ! સામળીઆ (કૃષ્ણ) તારા મનમાં એ શું આવ્યું ! તેં મને ગુનેહગાર જાને મુકી (પાણીમાં) શા માટે પડતું નાંખ્યું ? હાય મારૂં માણેકડું રીસાઇ ગયું ! (૧) જમના નદીનું પાણી કાળું (ઉંડું) છે ને હવે તે વનમાળી (કૃષ્ણ) કેમ કરીને આવે ? હાય મારૂં (૨) છોકરારૂપી જે મોટું ધન ગણાય છે તે દૈવે લઇ લીધું. મેં તેનું જતન કરી જાણ્યું નહિ. મનગમ કે લાડ લડાવ્યા નહિ તે મારૂં પુત્રરૂપી રત્ન કેમ ચાલ્યું ગયું ! હાય મારૂં. (૩) હું ઘડપણમાં છોકરો પામી તેને મેં પાળી પોષીને મોટો કર્યો તે મારો ઉપજેલો (ઉછરી આવેલો) રસ (પુત્ર) ઢળી ગયો. રે સામળીઆ મને વિજોગના અગ્નિ વડે (વિયોગના દુઃખ વડે) બાળી મૂકી. હાય મારૂં. (૪) નાકમાં મોતી: પગમાં ઘુઘરી અને માથે મોરના પીંછાનો મુગટ ધારણ કરેલો એવા ગાય ચારીને ઘેર આવતા છોકરાનું રૂપ હવે હું ક્યાંની નીરખું ! (ફરીથી હું શી રીતે જોઉં) હાય મારૂં. (૫) કાનમાં કુંડળ, મુખમાં મોરલી એવો સાંજે ગોકુળમાં આવે અને મને માડી કહીને બોલાવીને ભૂખ્યો છું એમ કહી પેટ બતાવે, હાય મારૂં. (૬) પીળી પિછોડીનો કાછડો વાળીને મારી પાસે નેતરૂં માગે, મને

ઘરડી માને આંકેના જાણીને હવે ઘણું વધાવવા લાગશે હાય મારૂં. (૭) તેં ઊંડા જળમાં વાસ કીધો છે, બેટા, તને પાણીમાં કેમ ગમશે! મોર, પોપટ અને પુતળાં વગેરે તારે રમકડે હવે, કોણ રમશે? હાય મારૂં. (૮) તું ગયો અને હું જીવું તેનું કારણ મારે ન્યારે એવું સગપણ માટેજ જ્યાં મન ગયે એવું સાંભળતાંજ હૈયું ફાટી જાય (ભાન ભૂલી જવાય) ત્યાંજ સાચું સગપણ તો જણાય. હાય મારૂં. (૯) લાકડાના કરતાં પણ કઠણ અને તેના કરતાં લોઢું કઠણ છે, પણ મારૂં કાળજું તો પથરા જેવું છે, હું કોને મોઢું શું બતાવું! હાય મારૂં. (૧૦) તેં દડાનું ફક્ત બહાનું કાઢ્યું છે પણ તારા મનમાં કંઈક દુઃખ આવ્યું હશે મેં તને ગોવાળીઆ સાથે મોકલ્યો હતો તે દુઃખ સંભારીને તે પાણીમાં ઝંપલાવ્યું હશે.

ટીકા — એવું કહીને નંદ જશોદા અને સઘળા ગોવાળીઆઓ શ્રીકૃષ્ણની પાછળ પાણીમાં મરવા પડવા મંડ્યા એટલે તેમને બળરામજી વારી રાખે છે કે હે નંદ જશોદા; ગોવાળીઆઓ અને ગભરાયલી વ્રજની ગોપીઓ તમે સર્વે ચાર ઘડી પછી પડજો ત્યાં સુધી કૃષ્ણના આવ્યાની વાટ જુઓ. હાય મારૂં. (૧૧)

પાઠ ૨૨.	સુના–પાનાની	માવડી=મા; માડી
બાળ=છોકરી	ચકિત=ચળકતા	સુકોમળ=નાજુક
પ્રતાપવાળો=યશસ્વી	બિંબ=આકાર	તનુજ=છોકરા
વારા=વાર; વખત	ખાઇ=ખાડી	છબી=ચિત્ર
સુગંધવાળાં=સુગંધીદાર	તીર=કાંઠો, કિનારો	સર્વદા=હંમેશાં; નિરંતર
સુવાસ=સારી વાસ; સુગંધ	મીઠી=વહાલી	કાળ=મોત

કવિતા ૬ ઠ્ઠી. પાઠ ૨૨ મો. સ્વર્ગ ક્યાં હશે?

મેં તને સારી જગા (સ્વર્ગ) વિષે બોલતાં સાંભળ્યું છે ત્યાં છોકરી સુખી છે, ત્યારે હે મા! તે યશસ્વી કિનારો ક્યાં છે કે જ્યાં

બહુ વખત રડવું પડે નહિ; મતલબ કે વારંવાર જન્મીને દુઃખી થવું પડે નહિ; એ કામને (સ્વર્ગને) શું આપણે નહિ શોધીશું ? ત્યાં નારંગી ફૂલ ખીલનારાં છે ? શું ત્યાં મેંદીની ડાળપર ફુદાં નાચે છે ત્યાં તે છે ? હે મારા પુત્ર! તે ત્યાં નથી. (૧) જ્યાં સુરજના તાપમાં ખજુરીઓ થાય છે અને ખજુર પાકે છે ત્યાં તે છે ? જ્યાં ચળકતા સમુદ્રના લીલા બેટમાં સુગંધીવાળા ઝાડોના જંગલ છે અને તેની વાસ પવનને સારી વાસવાળો કરે છે; જ્યાં સારાં (શોભીતા) રંગના પક્ષીઓ છે કે જેની પાંખો સઘળી વસ્તુથી ઘણી વધારે ચળકતી છે ત્યાં તે છે ? હે મારા પુત્ર ! તે ત્યાં નથી, ત્યાં નથી. (૨) ત્યારે શું તે આઘે અને જુના દેશમાં છે ? કે જ્યાં સોનાની રેતીપર નદીઓ વહે છે અને જ્યાં ચળકતા માણેકનાં ચળકતા આકાર છે, ને જ્યાં ચળકતા હીરાની ખાણો છે ને વળી જ્યાં સારાં ચળકતાં મોતી સમુદ્રના કાંઠાથી નીકળ્યાં છે. હે વહાલી મા! શું સ્વર્ગ ત્યાં છે? હે મારા પુત્ર! તે ત્યાં નથી, ત્યાં નથી. (૩) ઓ મારા નાજુક પુત્ર! જે આંખ જોઇ શકે નહિ, કાન ખુશીનું ગાયન સાંભળી શકે નહિ, અને જેનું સારૂં ચિત્ર સ્વપ્નામાં પણ કોઇ દિવસ આવી શકે નહિ વળી જે કરમાતું નથી અને હંમેશાં ખીલી રહે છે, અને જેના ઉપર મોત કોઇ પણ વખત ગુસ્સે થાય નહિ, અને જે વાદળાંથી અને કબરથી પણ આઘે છે, ત્યાં તે છે, હે મારા પુત્ર! તે (સ્વર્ગ) ત્યાં છે. (૪) મતલબ કે સ્વર્ગ એવું છે કે જેની પુરેપુરી ખુબી જોવાને આંખ અશક્ત છે અને જેનું વર્ણન સાંભળવાની કાનમાં શક્તિ નથી, તેમજ તેનો આબેહુબ ચિતાર કોઇ દિવસ સ્વપ્નમાં પણ દેખાતો નથી, વળી જે કરમાતું નથી અને હંમેશાં ખીલી રહે છે, જેના પર મોતની અસર થતી નથી એવું જમીન અને આકાશથી દૂર-જુદું જ તે છે.

પાઠ ૨૫.

મેઘાડંબર=વાદળાંનો છાવ

વાઈ જવા-ઘેરાઈ જવાં તે

આડંબર=છાવાનું તે

ભવ્ય=મોટા, ગંભીર

ઘને=વરસાદે

નભમંડળ=આકાશ

મરકત=એ નામનું એક રત્ન; નીલમણી

શો=જેવા

વર્ણ=રંગ

વૃક્ષઘટા=ઝાડની ઘટા

ગાઢી=ગાઢી, ઘાડી

ગંભીર

દ્વાર-દરવાજા

તૃણ=ઘાસ

તૃણ શૂન્ય-ઘાસ વગરની

સેર=હાર

ઘેર ઘેરા રંગનું, કાળું

ગર્જન=ગર્જના

કવિતા ૭ મી. પાઠ ૨૫ મો. મેઘાડંબર.

આ મોટા આકાશને વરસાદે આડંબર રૂપી વાદળાંથી (છવાઈ જઈ) ઘેરી લીધું છે. હાહારે આકાશને વરસાદે (વાદળાંએ) ઘેરી લીધું છે, પાણીનું આ ટીપું પીતું [illegible] (આવ્યું) [illegible] પ્રસર્યું. (વાદળામાંથી પડતો પ્રકાશ [illegible] પાણીનું આ ટીપું પીતું તેજ [illegible] હાહારે (૧)

શાંત [illegible] વાળો [illegible] વરણો વગ્યો છે, હાહારે. નીલમણીના જેવા ઘેરા લીલા રંગ [illegible] હાહારે (૨)

અહીં ગાઢી ઝાડની ઘટા ઘાડી ઉભી છે, હાહારે—તેમા—ઝાડની ઘટા ભીની ઉભી છે તેમાં કોઈ ઠેકાણે દરવાજા બન્યા છે ત્યાં કેવી ખુબી જણાય છે! હાહારે. (૩)

પેલી ઘાસ વગરની ટેકરીએ પીળાં લુગડાં પહેર્યા છે હાહારે. (એમ કહેવાનું કારણ એ કે તેના પર આછો પીળો પ્રકાશ પડેલો છે તેથી) તેનાપર ગાય ભેંસોની હાર આવી ચાલી રહી છે હાહારે (૪)

પણ પેલા બીજા આકાશમાંથી આકાશ કાળું દેખાય છે, હાહારે જો સખી! આ વરસાદની મોટી ગર્જના તે શું તે સાંભળી હાહારે (૫)

પાઠ ૨૯.

શોભા=દેખાવ
જાતિ-જાત
નામી-પ્રખ્યાત
જગતિ વિષે=દુનિયામાં
વૃક્ષો=ઝાડો
ઓળખ-ઓળખાણ
કાળે=વખતે
ફળદ્રુપ=રસાળ
ગુર્જર=ગુજરાત
તણા=ના
ભુજ=હાથ
નિજ=પોતાના
નિજભુજ=પોતાના (વડવાઈ)

જટા=મૂળીઓ
[illegible]=મળી જાય
[illegible]=મૂળીઓ રૂપી બેટીઓ
જનની=માતા, મા
તરૂ=ઝાડ
જનનીતરૂ=ઝાડરૂપી મા
[illegible]=ખાનડે
કદવાન=જોરવર
સ્તંભ-થાભલા
નગરે=નગર ઉપર
[illegible] છાપરૂં મુક્યું છે તે
વાટો [illegible]
[illegible]

[illegible]=મારો પવન
ભાથું-મુસાફરીનું ખાવાનું
વડતરૂ=મોટા ઝાડ
સીમાડા=હદ
જળભરિત=પાણીથી ભરેલા
નિર્મળું=નિર્મળ; ચોકખુ
ઉલટ=હોંશ; રમંગ
વિશ્રાંતી=વિશ્રાંત; આરામ
ખડ=ઘાસ
નાદે=અવાજથી
ઘના ઘંટડી
[illegible]-લાખો રસ્તો

કવિતા ૮મી. પાઠ ૨૯ મો. વટ અને તેનો પાસેનો દેખાવ.

જેના ફળ જગતમાં બહુ પ્રખ્યાત છે તે જાતના આ ઝાડો નથી, તો પણ આ ઝાડ કે જેનું હિંદુસ્તાનમાં ઘણું ઓળખાણ છે. અને જે આ વખતમાં ગુજરાતના સારા રસાળ બધા પ્રાંતોમાં પોતાના હાથ (વડવાઈ) ફેલાવીને ટકી રહેલા છે તે આ ઝાડો છે તેના લાંબા પહોળા ઘણાં ડાળાં વીંટળાઈ વળે છે અને વડવાઈ તો જમીનને ફોડીને મૂળીઆં સાથે મળી જાયછે અને નાની વડવાઈઓ માને (જેમાંથી વડવાઈ નીકળી છે તે ઝાડને) વળગીને મોટી થાય છે, નગર ઉપર એક મોટા કદવાન થાભલા ઉપર ઉભી કરેલી છત્રીનો છાંયો હોયની! તેવો-તેટલા વિસ્તારવાળો છાંયડો દેખાય છે (૨) તેની ઘટા ઉંચી આવીને કમાન સરખી દેખાયછે તેની (ઘટની) વચ્ચેની ગલી ખુશી થઈને પાંદડાના ખડખડ અવાજ કરે છે, વળી ઘટાની માફક અટકીને ત્યાંથી ઠંડો સારો પવન ફેલાય છે, થાકેલા મુસાફરો ત્યાં સુખેથી ભાથું ખાઈને પાણી પી પડી જાય છે. (૩)

એ (વડ) પોતાની આજુબાજુ પીપળ અને આંબાના ઘણાં ઝાડોને વસાવે છે (એની સાથેજ એ ઝાડો ઉગે છે) તે સિમાડામાં—હદ થએલી જગ્યામાં (આજુબાજુ વડ, આંબા, પીપળના ઝાડો વચ્ચેની જગ્યામાંથી) સ્વચ્છ જળ ભરેલી ખાડી હોય છે, તે પશુ પક્ષીની વારંવાર તરસ મટાડે છે, અને તેમા (તળાવમાં) બેસી ઉમંગથી પડી પડી નાહે છે. (૪) ત્યાં ગાડાં, ગાડીઓ અને બળદ છુટે છે, તેથી બળદ અને સૌ આરામ લે છે, બળદો નીચો શ્વાસ મુકીને (થાક ખાઇને) ઘાસ ખાય છે અને પાનના હવાડામાનું પાણી પીએ છે, (તેમને ગળે બાંધેલી ઘંટડીઓ ટટં ટટં અને ઘુઘરીઓ ઘણજ મંદ અવાજ કરે છે કે જે અવાજથી બળદ ડોલાને લાગે ગરતો રૂપે છે. (૫)

પાઠ ૩૨

ભર્તાર=ધણી; વર
આચાર=રીતભાત
દર્પણ=આરસી
નીખે=જોયે
ભૂપ=રાજા
કેરે=ને
કાજ=માટે
જપમાળ=જપ કરવાની માળા
ગાથા=પ્રાકૃત ભાષાની કવિતા
સોણા=સ્વપ્ના
ત્ર્યંબક=મહાદેવ
ધનુષ્ય=કામઠું
ચોંકે=ચમકે; બીએ
ભાવે=હોંસથી

મિથ્યા=કપટ
પણ-નિયમ
પ્રસિધ્યુ=જાહેર કર્યું
શતાનિક=જનકનો પુરોહિત
વાળો=ઉત્તેજન આપો
કઠણ વચન=કડવા વેણ
આફણીએ=એની મેળે
લજ્જા પામો=શરમાઓ
સાસરે=સાંકડે, વિમાસણમાં
શૂર=શૂરવીર
નહિતર=નહિતો
ભૂર=મોટા ઇંદ્ર જેવા
સુતા=છોકરી; પુત્રી
મળી=સિવાય, પાખે.
શિષ=માથું

[illegible]
[illegible]ટા=[illegible]ર; આદેશ
અનમીબળ=મહાજોરાવર
શ્યામ=કાળા
વાન=શરીર
શ્યામ વાન=કાળા શરીરવાળા
ઉપ[illegible]-એવી
જુગમ=બે
પણ-હઠ
કૌશિક=વિશ્વામિત્ર
સુત=પુત્ર
હળવું કીજે=બે ટૂં પાડીએ
આળ=આરોપ; તહોમત
ચાપ=ધનુષ્ય; કામઠું
અનેક=ઘણા
ઉચરે=બોલે

આશ્ચર્ય=નવાઇ	બંધુ=ભાઇ	વીણ=વગર
અનુજ=નાનો ભાઇ	કોદંડ-ધનુષ્ય	જામાત્ર-જમાઇ

કવિતા ૬ ઠી. પાઠ ૩૨ મો. સીતાનો સ્વયંવર.

હે સખીઓ તમે જાગો આ શ્રી રામ પરણે છે; મંગળ બાંધે, શુભ ગીત ગાઓ અને બીજો વધાવો આચાર કરો. (૧)

સખીઓ! અંગુઠીનું દર્પણ કરી શકે એ તેમાં રામનું રૂપ દેખાય છે તેને (રામને) જુએ છે અને તેથી મનમાં પ્રસન્ન થાય છે તેથી એનાથી બીજાને (ચઢતો) રાજા દેખાય નાહિ. (૨)

સીતાને (પરણવા) માટે દેશ દેશના રાજા આવ્યા છે, તેઓ કહે છે કે મોટું રાજ છોડી દઇને સીતાને માટે સન્યાસી થઇશું (૩)

કોઇ જપમાળા લઇ સીતાનું નામ જપે છે કોઇ સીતાનું ચિત્રામણ કેમ પ્રાકૃત ભાષાની કવિતા ગાય છે અને કેઇ સીતાનું નામ પાડે છે (૪)

કોઇ સીતાની વાત પૂછે છે, કોઇ સીતાને (પરણવા) કહાવે છે; કેઇને સ્વપ્નમાં સીતાનું રૂપ આવ્યું હોય તેને સંભારે છે (૫)

મહાદેવના ધનુષ્ય સામું જોવાય નહિ તો કહે કે કેમ ગઢાવ્યું શોભે સભામાં હોસથી જે મોટા મોટા થઇને આવેલા તે પણ (ધનુષ્યથી) બીએ છે. ૬

જનક રાજા મનમાં વિચાર કરે છે કે મેં કોઇને પણ લીધું કેમકે એમને એમ રામને જાનકી પરણાવત પણ મેં પ્રતિજ્ઞા જાહેર થઇ છે એટલે રામને એમને એમ જાનકી પરણાવાય નહિ. (૭)

શતાનીક (જનકનો પુરોહિત) કહે છે કે કડવાં વચન કહીને સૌને ઉતેજન આપો એટલે તેઓ મનમાં શરમાઇને પોતાની મેળે (ધનુષ્ય ઉપાડવા) જશે. (૮)

જનક રાજાનો પુરોહિત બધા સાંભળે એમ કહે છે કે હે મોટા ઇંદ્ર જેવા શૂરવીર રાજાઓ તમે શું વિમાસણમાં પડયા છો; શિવનું ધનુષ્ય ચઢાવીને સીતાને પરણો; નહિ તો નાશી જાઓ. (૯)

બહાદુરી બતાવ્યા વગર જાનકી (સીતા) ને ક્યાંથી જોવા પામો! માટે જો કોઇ ક્ષત્રિયો ઉત્પન્ન થયો હોય મતલબ કે જો કોઇ ખરો ક્ષત્રી હોય તો જનકરાજાની પ્રતિજ્ઞા પાળીને સીતાને પરણો. (૧૦)

(આ સાંભળીને) સુંદર કાળા શરીરવાળા (રામ) ને બહુ જબરો મદ ભરાયો પણ બીજા ઘણા રાજા તો ઉદાસ થઇને માગે હાથ દઇને બેઠા (૧૧)

રામ આપોઆપ બોલી ઉઠયા ને વિશ્વામિત્ર આગળ બે હાથ જોડી ઉભા રહીને મધુર શબ્દ બોલ્યા. (૧૨)

કે અમે સૂર્યવંશી દશરથ જીના પુત્ર છીએ તેથી એ તો અમને અપશબ્દ છે માટે હે સ્વામીજી (વિશ્વામિત્ર) અમને હુકમ કરો તો એ આરોપ અમે ખોટો પાડીએ મતલબ કે અમે પરાક્રમ કરી ક્ષત્રી છીએ એવું બતાવી આપીએ (૧૩)

બીજા ઋષિઓ પણ અચરજ પામીને આશિર્વાદના ઘણાં વચન બોલે છે વિશ્વામિત્ર કહે વહેલા થાઓ જાઓ મહાદેવજીનું ધનુષ્ય ચઢાવો.૧૪

લક્ષ્મણ રામને કહે છે કે એટલાને મા ... ઉઠો, અને નાના ભાઇને હુકમ આપો તો એ કામ હું ... ૫)

રામ લક્ષ્મણને કહે છે કે મારા ભાઇ એ તારૂં કામ નહિ;કારણ કે કોઇ કહેશે કે બે ભાઇએ મળીને મહાદેવનું ધનુષ્ય ચઢાવ્યું. (૧૬)

(રામ ધનુષ્ય ચઢાવવા ઊઠયા ત્યારે) બધા રાજાઓ હસવા લાગ્યા કે એનાથી એ કામ થશે હમણા એ કઠણ ધનુષ્ય ચઢાવીને હાંફી પડી જશે !

રાવણ જેવા રંક થઇ ગયા એ શું ... ! બીજા રાજાઓ શકિત વગર થઇને બેઠા છે તો એ શું જ... શે !

પાઠ ૩૫

સુંદર=સારી
મલુણો=રાસક
શિશિર=પોષ ને મહા મહીનો
વસંત=ફાગણ ચૈત્ર મહીનો
વાણ વાયે=પ્રભાતમાં
ઘુમર=ઘુમસ

વન્હિ=અગ્નિ
સમીપે=પાસ
ગોઠડી=વાતચીત
રસભીની=મઝાની
મંદ=ધીમો
લ્હેર=પવનની લ્હેર
નસાળી=રૂપાળુ
ઉપવન=વાડી
ફુલડે=ફુલાઇ

વેલ=વેલા
પત્રાળી=પાંદડાં
કલોલ=ચેનબાજી
ગલાલ=ગુલાલ
ધામધુમ=ઠાઠમાઠ
રહોએ=શોભે
નર્મ=નર્મદાશંકર કવિ
ઋતુ=મોસમ
બલિહારી=ખુબી

કવિતા ૧૦ મી. પાઠ ૩૫ મો. શિશિર અને વસંત.

હે નરનારીઓ સારી રસિક શિશિર અને વસંત ઋતુનું ગાયન કરો, અરે! સૌ નરનારીઓ ગાયન કરો, પ્રભાતમાં મધુરી ઠંડી વાય છે, અને ઘણી ધુમસ ઠરી રહે, અરે! ઘણી ધુમસ ઠરી રહે તે જુઓ. હે નરનારીઓ (૧) અગ્નિની પાસે કુટુંબ મેળો મળીને (કુટુંબના માણસો ભેગા મળીને) સારી વાતચીત કરે. અરે! સારી રસભરી (મઝાની) વાતચીત કરે; હે નરનારીઓ (૨) ફળદ્રુપ સારી વાસની પવનની લહેર કંઈ ઠંડી લાગતી ધીમેથી આવતી. અરે! ફળદ્રુપ [illegible] પવનની લહેર આવે. હે નરનારીઓ (૩) બધા [illegible] વાડા ફુલથી અને વેલીઓ નવા પાંદડાંથી ખીલ્યાં અરે! વેલીઓ નવાં પાંદડાંથી શોભી. હે નરનારીઓ. (૪) ઘણાં પક્ષીઓ કલ્લોલ કરતાં ખુશી ખુશી થઈ તાળી આપે મતલબ કે કલ્લોલ કરીને માંહોમાંહે ખુશ થાય, અરે! ચોમેર અવાજ કરી ખુશખુશ થઈ તાળીઓ [illegible]પે. હે નરનારીઓ. (૫) શહેરમાં અબીલ ગુલાલના હોળીના રંગો [illegible] અરે! અબીલ ગુલાલના રંગ ઊડે, હે નરનારીઓ (૬) ઘરમાં ઠાઠમાઠ વગેરેની ઉમંગ અને કોડની સવારી આવેલી છે. અરે! તે સારી દેખાય છે. નરનારીઓ (૭) ઉમંગ અને કોડની સ્વારી આવી છે એટલે દરેક માણસને નવી નવી વાતોની અને ઓઢવા પહેરવાના ખાવા પીવાનો વગેરે બાબત ઉમંગ અને કોડ ઉત્પન્ન થાય છે. નર્મદાશંકર કવિ કહે છે કે ઋતુની ખુબી માટે જગતમાં મહાલો. અરે! ઋતુની ખુબી શોભા રહી છે. હે નરનારીઓ.

સમાપ્ત.